

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Διπλωματική Εργασία

**Δημόσια Ιστορία και αρχαιολογικό παλίμψηστο:
Σχεδιάζοντας μια εφαρμογή θεματικού ψηφιακού μουσείου για
τις Αρχάνες Ηρακλείου**

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Νικολέτα Τζάνη

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Δημόσια Ιστορία και αρχαιολογικό παλίμψηστο:
Σχεδιάζοντας μια εφαρμογή θεματικού ψηφιακού μουσείου για τις
Αρχάνες Ηρακλείου

Αγγελική Καραγιάννη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Νικολέτα Τζάνη

Δρ. Ιστορικός Τέχνης

Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας –
Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Δημήτρης Μπιλάλης

Αναπληρωτής Καθηγητής

Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και
Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Πάτρα, Ιούνιος 2026

*Στους συνοδοιπόρους της ζωής μου:
στην οικογένειά μου, στον Μαθιό και στις ψιψίνες μας.*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η σύγχρονη ιστορική και αρχαιολογική πρακτική διαμορφώνει ένα πεδίο όπου η επιστημονική τεκμηρίωση συναντά την κοινωνική εμπλοκή και τη δημόσια επικοινωνία του παρελθόντος. Η μετάβαση από τον κλειστό χώρο της ακαδημαϊκής έρευνας στο δημόσιο πεδίο αποτελεί βασική μετατόπιση της επιστημονικής πράξης στον 21ο αιώνα. Στο πλαίσιο αυτό, η Δημόσια Ιστορία και η Δημόσια Αρχαιολογία αναπτύσσουν νέες μορφές αφήγησης και εμπειρίας, αξιοποιώντας τις ψηφιακές τεχνολογίες.

Η παρούσα εργασία εντάσσεται στο πεδίο αυτό και εξετάζει τη συνάντηση Δημόσιας Ιστορίας/Αρχαιολογίας με τον ψηφιακό πολιτισμό, με επίκεντρο τις Αρχάνες Ηρακλείου ως μελέτη περίπτωσης. Οι Αρχάνες αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα “αρχαιολογικού παλίμψηστου”, ενός τόπου με μακραίωνη και συνεχή κατοίκηση από την προϊστορία μέχρι σήμερα, όπου επιστημονική έρευνα, πολιτιστική διαχείριση, ιστορική μνήμη και τοπική ταυτότητα αλληλοδιαπλέκονται, συγκροτώντας ένα δυναμικό πεδίο πολυεπίπεδης πολιτισμικής εμπειρίας. Αντικείμενο της εργασίας είναι η δημιουργία ενός ψηφιακού μουσείου που αποτυπώνει τη συνύπαρξη πολλαπλών χρονικοτήτων και αφηγήσεων, τη διαχρονικότητα του τοπίου και τις μεταβαλλόμενες χρήσεις του, καθώς και την πορεία της επιστημονικής τεκμηρίωσης στην περιοχή των Αρχανών.

Η εργασία δομείται σε δύο μέρη. Στο πρώτο παρουσιάζονται το θεωρητικό πλαίσιο της Δημόσιας Ιστορίας/Αρχαιολογίας (Κεφ.1) και η έννοια του “αρχαιολογικού παλίμψηστου” ως ερμηνευτικού εργαλείου για την προσέγγιση της ιστορικής και σύγχρονης φυσιογνωμίας των Αρχανών, αλλά και για τον σχεδιασμό του ψηφιακού μουσείου (Κεφ.2). Στο δεύτερο μέρος περιγράφονται η μεθοδολογία σχεδιασμού και τα στάδια υλοποίησης της εφαρμογής (Κεφ.3), και παρουσιάζεται η ολοκληρωμένη μορφή της μαζί με τρεις ενδεικτικές πιλοτικές εκθέσεις, η καθεμία από τις οποίες προσφέρει μια εναλλακτική αφηγηματική δομή (Κεφ.4).

Η αξιοποίηση του ψηφιακού μουσείου ανοίγει προοπτικές ως μέσο εκπαίδευσης, έρευνας και αφήγησης, ικανό να διαμορφώσει νέες σχέσεις μεταξύ επιστημόνων, τοπικής κοινωνίας και διαδικτυακού κοινού, αλλά και να συμβάλει στη συζήτηση για το πώς η Δημόσια Ιστορία και η Δημόσια Αρχαιολογία μετασχηματίζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε, αφηγούμαστε και μοιραζόμαστε το παρελθόν.

Λέξεις – Κλειδιά

Δημόσια Ιστορία, Δημόσια Αρχαιολογία, Ψηφιακό μουσείο, αρχαιολογικό παλίμψηστο,
Αρχάνες Ηρακλείου Κρήτης, Γιούχτας, Omeka Classic

Public History and the Archaeological Palimpsest: Developing a Thematic Digital Museum Application for Archanes, Crete

Angeliki Karagianni

Abstract

Contemporary historical and archaeological practice formulates a field where scholarly documentation meets social engagement and the public communication of the past. The shift from the closed sphere of academic research to the public domain constitutes a major transformation for academic praxis in the twenty first century. Within this context, Public History and Public Archaeology develop new forms of narration and experience, drawing on the affordances of digital technologies.

The present study is situated within this field and examines the encounter between Public History/Archaeology and digital culture, using the village of Archanes in Heraklion as a case study. Archanes represents a characteristic example of an “archaeological palimpsest”, a place of long term and continuous habitation from prehistory to the present, where academic research, cultural management, historical memory, and local identity intersect to form a dynamic, multilayered cultural landscape. The aim of the project is the development of a digital museum that visualizes the coexistence of multiple temporalities and narratives, the diachronic transformation of the landscape and its uses, as well as the evolving process of scientific documentation in the region.

The thesis is structured in two parts. The first presents the theoretical framework of Public History and Public Archaeology (Chapter 1) and introduces the concept of the “archaeological palimpsest” as an interpretive tool for approaching both the historical and contemporary character of Archanes, as well as for directing the design of the digital museum (Chapter 2). The second part outlines the design methodology and implementation stages of the application (Chapter 3), and presents its completed form along with three indicative pilot exhibitions, each offering an alternative narrative structure (Chapter 4).

The use of the digital museum opens up new possibilities as a medium for education, research, and storytelling, capable of shaping new relationships between scholars, the local community, and online audiences. At the same time, it contributes to broader discussions on

how Public History and Public Archaeology transform the ways in which we perceive, narrate, and share the past.

Keywords

Public History, Public Archaeology, Digital Museum, archaeological palimpsest, Archanes in Heraklion Crete, Juktas, Omeka Classic

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη

Abstract.....	vii
Περιεχόμενα.....	ix
Κατάλογος Εικόνων.....	xi
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xii

ΜΕΡΟΣ Α: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Από τη Δημόσια Ιστορία στο Ψηφιακό Μουσείο.....	1
1.1 Δημόσια Ιστορία και Δημόσια Αρχαιολογία.....	1
1.1.1 Δημόσια Ιστορία: από την επιστημονική αυθεντία στον δημόσιο διάλογο.....	1
1.1.2 Δημόσια Αρχαιολογία: υλικότητα, τόπος και κοινωνική εμπλοκή.....	3
1.1.3 Συγκλίσεις Δημόσιας Ιστορίας και Δημόσιας Αρχαιολογίας.....	5
1.2 Ψηφιακές τεχνολογίες και ψηφιακά μουσεία.....	6
1.2.1 Ψηφιακές τεχνολογίες για τη Δημόσια Ιστορία και τη Δημόσια Αρχαιολογία: προοπτικές και προβληματισμοί.....	6
1.2.2 Ψηφιακό μουσείο ως υβριδικός πολιτιστικός τόπος.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Το αρχαιολογικό παλίμψηστο ως ερμηνευτικό πλαίσιο: η περίπτωση των Αρχανών Ηρακλείου.....	12
2.1 Το παλίμψηστο ως αφηγηματικό πλαίσιο για τις Αρχάνες.....	12
2.2 Οι Αρχάνες από την προϊστορία στο σήμερα: η βιογραφία ενός τόπου.....	13
2.2.1 Φυσικό τοπίο και διαχρονικά τοπόσημα.....	13
2.2.2 Αρχαιολογικές και ιστοριογραφικές έρευνες στην περιοχή: θραύσματα, κενά και ασυνέχειες.....	14
2.2.3 Οικονομικές δομές και παραγωγική δυναμική: Το νήμα της συνέχειας.....	17
2.2.4 Μεταξύ “άστεως” και “κώμης”: η διαμόρφωση της τοπικής ταυτότητας.....	18

ΜΕΡΟΣ Β: ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Από τη Θεωρία στην Πράξη: Σχεδιάζοντας το Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών	21
3.1 Στοχοθεσία και εννοιολογικός σχεδιασμός	21
3.2 Μεθοδολογία έρευνας και φάσεις υλοποίησης	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Παρουσίαση του «Ψηφιακού Μουσείου Αρχανών: το παλίμψηστο ενός τόπου»	26
4.1 Η διάρθρωση της ψηφιακής πλατφόρμας	26
4.2 Παρουσίαση πιλοτικών ενοτήτων	29
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	35
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	37
Παράρτημα Εικόνων	42

Κατάλογος Εικόνων

Εικ. 1: Χάρτης του βόρειου τμήματος του νομού Ηρακλείου με σημειωμένες τις τοποθεσίες που αναφέρονται στο κείμενο.

Εικ. 2: Αεροφωτογραφία των Επάνω Αρχανών και της ανατολικής πλευράς του Γιούχτα (από Τζομπανάκη, 2002: σελ.16).

Εικ. 3: Το όρος Γιούχτας όπως φαίνεται από τις βορειοδυτικές συνοικίες του Ηρακλείου.

Εικ.4: Σχεδιάσμα του Γιούχτα, Cristoforo Buondelmonti (1419). Απόσπασμα από το χειρόγραφο της Λαυρεντιανής Βιβλιοθήκης, Φλωρεντία (από Τζομπανάκη, 2002: σελ.41γ)

Εικ. 5: Στιγμιότυπο οθόνης της καρτέλας μεταδεδομένων τεκμηρίου στο Omeka Classic

Εικ.6: Η διάρθρωση των ενότητων του Ψηφιακού Μουσείου Αρχανών («δέντρο της πληροφορίας»)

Εικ. 7: Στιγμιότυπο οθόνης του Ψηφιακού Μουσείου Αρχανών.

Εικ. 8: Στιγμιότυπο οθόνης της Αρχικής σελίδας του ιστοτόπου.

Εικ.9: Στιγμιότυπο οθόνης της Ενότητας «Στρώματα Χρόνου» και επιλεγμένης υποενότητας «Υστερη Αρχαιότητα».

Εικ.10: Στιγμιότυπο οθόνης της αρχικής σελίδας της θεματικής έκθεσης «Η διαχρονική ιερότητα του Γιούχτα» με τις υποσελίδες περιεχομένου και στοιχεία της πολυμεσικής παρουσίασης.

Εικ.11: Στιγμιότυπο οθόνης υποσελίδας της θεματικής έκθεσης «Η διαχρονική ιερότητα του Γιούχτα» με ενσωμάτωση κειμένου, φωτογραφιών και οπτικοακουστικού υλικού.

Εικ.12: Στιγμιότυπο οθόνης της αρχικής σελίδας της θεματικής έκθεσης «Ανεμόσπηλια: ανασκαφή, ερμηνείες και διάλογος» με τις υποσελίδες περιεχομένου και στοιχεία της πολυμεσικής παρουσίασης.

Εικ.13: Στιγμιότυπο οθόνης υποσελίδας της θεματικής έκθεσης «Ανεμόσπηλια: ανασκαφή, ερμηνείες και διάλογος»

Εικ.14: Στιγμιότυπο οθόνης της «Διαδραστικής παρουσίασης» στην έκθεση «Ανεμόσπηλια: ανασκαφή, ερμηνείες και διάλογος».

Εικ.15: Στιγμιότυπο οθόνης της υποσελίδας «Η σύγχρονη Αρχάνα» της θεματικής «Η Αχάρνα κάτω από την Αρχάνα: ζώντας με το παρελθόν» με ενσωματωμένες βιντεοσκοπημένες μαρτυρίες κατοίκων και ερευνητών για ιστορικά μνημεία των Επάνω Αρχανών, καθώς και φωτογραφίες της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του οικισμού.

Εικ. 16: Στιγμιότυπο οθόνης της υποσελίδας «Επικαλύψεις και ασυνέχειες».

Εικ. 17: Στιγμιότυπο οθόνης της υποσελίδας «Συνοικία Τζαμί: μια γειτονιά 3.500 χρόνων».

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΔΕ	Διπλωματική Εργασία
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
ΘΕ	Θεματική Ενότητα
ΠΕ	Πτυχιακή Εργασία
ΠΣ	Πρόγραμμα Σπουδών
ΣΥΝ	Συντονιστής/Συντονίστρια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Από τη Δημόσια Ιστορία στο Ψηφιακό Μουσείο

1.1 Δημόσια Ιστορία και Δημόσια Αρχαιολογία

1.1.1 Δημόσια Ιστορία: από την επιστημονική αυθεντία στον δημόσιο διάλογο

Κατά το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα, η επιστήμη της Ιστορίας –όπως και άλλοι κλάδοι των Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών– γνώρισε μια βαθιά αναδιάρθρωση του επιστημολογικού και μεθοδολογικού πλαισίου εντός του οποίου λειτουργούσε έως τότε.¹ Η αμφισβήτηση των μεγάλων ερμηνευτικών σχημάτων, η κριτική στον επιστημονικό θετικισμό, η επαγγελματική επισφάλεια των διαρκώς αυξανόμενων πανεπιστημιακών αποφοίτων, και οι καινοτομίες στις τεχνολογίες έρευνας και επικοινωνίας οδήγησαν στην ανάπτυξη νέων θεωρητικών προσεγγίσεων και μεθοδολογικών εργαλείων, ανασχηματίζοντας την έως τότε παραδεδομένη επιστημονική πρακτική και μεταβάλλοντας ριζικά το ερώτημα: *από ποιους, για και προς ποιους σκοπούς παράγεται η επιστημονική γνώση*. Στην ιστοριογραφία, η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από το γεγονός στην αφήγηση και από το αρχείο στη βιωμένη εμπειρία, τη μνήμη και τη φωνή υποκειμένων που μέχρι τότε παρέμεναν στο περιθώριο, οδήγησε στη συγκρότηση διακριτών αλλά διασυνδεδεμένων πεδίων, όπως η Προφορική Ιστορία, η Κοινωνική Ιστορία, η Δημόσια Ιστορία, κ.ά. τα οποία έθεσαν στο επίκεντρο όχι μόνο το παρελθόν ως αντικείμενο μελέτης, αλλά και τις πολλαπλές σύγχρονές του αναγνώσεις.²

Ιδιαίτερα η Δημόσια Ιστορία, που μας ενδιαφέρει στην παρούσα εργασία, συγκροτήθηκε ως διακριτός κλάδος στα τέλη της δεκαετίας του 1970, θέτοντας καταστατικά σχεδόν την αποδέσμευση της ιστοριογραφικής ενασχόλησης από τα ακαδημαϊκά προτάγματα και στεγανά –αλλά όχι από την ενδεδειγμένη επιστημονική μεθοδολογία– και την στροφή της προς μαζικότερα ακροατήρια.³ Έκτοτε η Δημόσια Ιστορία επιδιώκει σταθερά να φέρει σε διαδραστικότερη επαφή την ιστορική έρευνα και τα πορίσματά της με τις εμπειρίες, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα ευρύτερων κοινωνικών

¹ Η βιβλιογραφία για τους επιστημονικούς μετασχηματισμούς που έλαβαν χώρα κατά τον 20ο αιώνα είναι τεράστια. Ενδεικτικά αναφέρονται για το πεδίο της Ιστορίας: Iggers, 2006· Liakos, 2017, και της Αρχαιολογίας: Bintliff, 2006· Renfrew & Bahn, 2001:35-44.

² Cauvin, 2016:7-18.

³ Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν δημοσιευτεί πολλές μονογραφίες και συλλογικοί τόμοι για τη Δημόσια Ιστορία, βλ. ενδεικτικά: Cauvin, 2016· Dean, 2018· Gardner & Hamilton, 2017· Ανδρέου κ.ά., 2015b· Εξερτζόγλου, 2020.

συνόλων. Με αποκρυσταλλωμένη την πεποίθηση ότι το παρελθόν μπορεί οντολογικά να μην υφίσταται πλέον αλλά συμβολικά παραμένει ισχυρό στο (εκάστοτε) παρόν, η Δημόσια Ιστορία δεν επιδιώκει μονάχα την παραγωγή και επικοινωνία ιστορικής γνώσης που είναι προσιτή, ελκυστική και ενδιαφέρουσα για το διευρυμένο κοινό στο οποίο στοχεύει.⁴ Αντίθετα, εμπλέκοντας μη-ακαδημαϊκά και ετερογενή κοινά, προσανατολίζεται στη διερεύνηση και κατανόηση των ποικιλόμορφων διαδρομών μέσα από τις οποίες άτομα, κοινότητες και ευρύτεροι κοινωνικοπολιτικοί σχηματισμοί δημιουργούν, διαφυλάσσουν, καταναλώνουν, ενσωματώνουν, αμφισβητούν και ανασυνθέτουν το παρελθόν (“δικό” τους ή και “αλλότριο”) στη δημόσια σφαίρα. Η δημόσια σφαίρα (αναλογική και ψηφιακή), λοιπόν, καθίσταται πλέον το δυναμικό πεδίο όπου οι ιστορικές αφηγήσεις για το παρελθόν (σε ενικό ή πληθυντικό⁵) συγκροτούνται, διοχετεύονται και μετουσιώνονται σε συλλογικό κοινωνικό αγαθό ή “ιστορική συνείδηση” από και για τις κοινότητες του σήμερα· αυτό πλαισιώνει και το πεδίο δράσης της Δημόσιας Ιστορίας.

Η επιστημολογική αυτή μετατόπιση συνοδεύτηκε αναπόδραστα από την αναθεώρηση του ρόλου και των υποχρεώσεων του “επαγγελματία” ιστορικού, τόσο προς την επιστήμη του⁶ όσο και προς το κοινό αυτής. Αν και ο ιστορικός δεν παύει να κατέχει εξειδικευμένη γνώση, ωστόσο δεν λειτουργεί πλέον ως ο αποκλειστικός παραγωγός και αφηγητής του παρελθόντος.⁷ Ιδιαίτερα στον σημερινό, πυκνά διασυνδεδεμένο κοινωνιακά, κόσμο σχεδόν κανένα επιστημονικό πεδίο δεν ασκείται σε ένα περικλειστο ακαδημαϊκό ή ερευνητικό περιβάλλον, ούτε διοχετεύει τα πορίσματά του αποκλειστικά και ελεγχόμενα σε εξειδικευμένα ακροατήρια. “Λειτουργοί” παντός είδους σε ΜΜΕ, ψηφιακά κανάλια και πλατφόρμες σχηματίζουν αφηγήματα, διαμοιράζονται, ανακυκλώνουν και επαναχρησιμοποιούν ψηφίδες επιστημονικής γνώσης (και παρερμηνείες της) με βάση προσωπικά ενδιαφέροντα και επαγγελματικές ενασχολήσεις, ιδεολογικές και πολιτικές σκοπιμότητες, συγκυριακές διακυμάνσεις του ενδιαφέροντος ή ζητήματα της τρέχουσας

⁴ Cauvin, 2016:16-17· Ανδρέου κ.ά., 2015a:12.

⁵ Εδώ εννοείται η δυσκότητα της έννοιας “παρελθόν”, αφενός ως το σύνολο μιας πεπερασμένης πραγματικότητας (στον ενικό), και αφετέρου ως το ερμηνευτικό κατασκεύασμα διαφορετικών ιστορικών αφηγήσεων για αυτό (στον πληθυντικό).

⁶ Για λόγους συντομίας και οπτικής ομοιομορφίας του κειμένου, στην παρούσα εργασία δεν ακολουθείται η διαζευκτική διάκριση των γραμματικών γενών (π.χ.ο/η,του/της), αλλά χρησιμοποιείται το αρσενικό γραμματικό γένος ως γενικό.

⁷ Cauvin, 2016:14-15· Grele, 1981:47-48· Gardner, 2010:53.

επικαιρότητας.⁸ Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός του (δημόσιου) ιστορικού δεν είναι μονάχα να προαγάγει την επιστήμη του, ή να εκλαϊκεύσει και να μεταδώσει την ακαδημαϊκά παραγόμενη ιστορική γνώση. Αντιθέτως, καλείται να αφουγκραστεί τις κοινωνικές ανησυχίες που εκφράζονται μέσα από την ποικιλία των ιστορικών αφηγήσεων στη δημόσια σφαίρα, να εμπλακεί σε έναν κριτικό και αναστοχαστικό διάλογο με τις πολλαπλές μορφές παραγωγής ιστορικής ερμηνείας με τρόπο συμπεριληπτικό, αλλά ταυτόχρονα συνεπή προς τις αρχές και τις μεθόδους της επιστημονικής τεκμηρίωσης.

1.1.2 Δημόσια Αρχαιολογία: υλικότητα, τόπος και κοινωνική εμπλοκή

Αντίστοιχες διεργασίες με εκείνες που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα για την επιστήμη της Ιστορίας, απασχόλησαν το πεδίο της Αρχαιολογίας κατά το β' μισό του 20^{ου} αιώνα: νέα επιστημολογικά σχήματα, θεωρητικές “στροφές” και μεθοδολογικές αναπροσαρμογές σε συνδυασμό με τη ραγδαία ανάπτυξη προηγμένων τεχνολογιών οδήγησαν στον επαναπροσδιορισμό της αρχαιολογικής εργασίας και του κοινωνικού της αποτύπωματος στη σύγχρονη πραγματικότητα.⁹ Ο προβληματισμός αναφορικά με το κοινωνικό αποτύπωμα της αρχαιολογικής έρευνας συνιστά το πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας (Public Archaeology ή Community Archaeology).¹⁰ Παραδοσιακά προσανατολισμένη στην ανασκαφή, μελέτη, τεκμηρίωση και διάσωση του ανθρωπογενούς υλικού πολιτισμού, η Αρχαιολογία (δημόσια και μη) καλείται πλέον να επικοινωνήσει τις πρακτικές και τα πορίσματά της σε ευρύτερα ακροατήρια, να ενεργοποιήσει και να συνεργαστεί με τις πολλαπλές εμπλεκόμενες κοινότητες, συλλογικότητες και θεσμικούς φορείς (stakeholder communities) για τη διάσωση, προστασία και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς (υλικής και άυλης). Επιπροσθέτως, να αναστοχαστεί κριτικά αναφορικά με τον ρόλο και τις υποχρεώσεις των λειτουργών της (ως επιστημόνων, πολιτών και εκπροσώπων κρατικών, πανεπιστημιακών ή άλλων φορέων) απέναντι στο κοινωνικό σύνολο, αλλά και να εμπλακεί πιο συνειδητά και συστηματικά σε δημόσιο διάλογο γύρω από τους τρόπους με τους οποίους τα αρχαιολογικά κατάλοιπα προστατεύονται, ερμηνεύονται, και εντάσσονται στη δημόσια σφαίρα.¹¹

⁸ Gardner, 2010· Poster, 2003:20· Μπιλάλης, 2015.

⁹ βλ. Bintliff, 2006· Renfrew & Bahn, 2001.

¹⁰ Atalay, 2010· Christophilopoulou & Burn, 2020:3-7· Grima, 2016.

¹¹ Darvill, 2006· Noiret, 2015:57-58· Stroulia & Sutton, 2010.

Κεντρικό στοιχείο στη (Δημόσια) Αρχαιολογία αποτελεί η έμφαση στην υλικότητα και στον χώρο. Σε αντίθεση με άλλες ιστορικές προσεγγίσεις, η Αρχαιολογία δεν προσεγγίζει το παρελθόν αποκλειστικά μέσω αφηγήσεων, αλλά μέσω της ίδιας της υλικότητας των καταλοίπων και της χωρικής τους ενσωμάτωσης σε δεδομένο τόπο και τοπίο. Η διαχρονική τάση των ανθρώπινων κοινοτήτων να κατοικούν τους ίδιους τόπους ανά τους αιώνες συνδέει αναπόδραστα τον χώρο της αρχαιολογικής έρευνας με τους τόπους σύγχρονης εγκατάστασης και οικονομικής δραστηριότητας. Η άμεση αυτή συνύπαρξη αρχαιολογικών μνημείων με το περιβάλλον τους (συχνά δημόσιο και αστικό) δημιουργεί εντάσεις και προστριβές μεταξύ αρχαιολόγων και κατοίκων σχετικά με ζητήματα πρόσβασης, χρήσης και αξιοποίησης ιδιωτικής περιουσίας, προστασίας και χωρικού αποκλεισμού.¹² Ταυτόχρονα, η σταθερή παρουσία ιστορικών μνημείων στην καθημερινότητα των τοπικών κοινωνιών, η σύνδεσή τους με την πολιτιστική ζωή και την τουριστική οικονομία, καθώς και η ιδεολογική τους φόρτιση ως προστατευόμενα τεκμήρια “εθνικής κληρονομιάς”, συγκροτούν ένα πολυεπίπεδο πλέγμα νοημάτων και αξιών που καθιστά το (αρχαιολογικό) παρελθόν μια συναισθηματικά φορτισμένη και πολυσυναισθητηριακά βιωμένη πραγματικότητα.¹³ Υπό αυτό το πρίσμα, τα υλικά κατάλοιπα δεν αποτελούν μονάχα φορείς πληροφορίας για τις κοινωνίες του παρελθόντος, αλλά συνεχίζουν να νοηματοδοτούνται ως ενεργά σημεία μνήμης και στο σήμερα, γύρω από τα οποία συγκροτούνται πολύμορφες ταυτότητες, (φαντασιακές) κοινότητες, προσδοκίες και διεκδικήσεις στο παρόν. Αυτή η προσέγγιση καθιστά τη Δημόσια Αρχαιολογία το πεδίο συνάντησης επιστημονικών, πολιτισμικών και τοπικών αφηγήσεων, ένα είδος “γέφυρας” επικοινωνίας και συνεργασίας, όπου η επιστημονική αποκάλυψη και έρευνα αλληλοδιαπλέκεται με την σύγχρονη κοινωνική διάσταση και ερμηνεία του παρελθόντος.

Παράλληλα, η στρωματογραφική “εμβύθιση” της αρχαιολογικής διερεύνησης στον «χρόνο του χώρου», θα λέγαμε, δεν αποκαλύπτει μονάχα τις αλληπάλληλες φάσεις κατοίκησης, τις συνέχειες και ασυνέχειες των πολιτισμικών πρακτικών και αντιλήψεων, ή τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς κάθε εποχής, αλλά και την διαχρονικότητα της διαπραγματευτικής σχέσης παρόντος-παρελθόντος. Κάθε κοινωνία νοηματοδοτεί, προσαρμόζει, χρησιμοποιεί, δομεί, αποδομεί και αναδομεί το φυσικό τοπίο, τις ανθρωπογενείς κατασκευές και την ίδια την κατανόηση του παρελθόντος της ανάλογα με τις

¹² Carter, 2017· Galanidou, 2020:81-82.

¹³ Galanidou, 2020:77· Matsuda, 2004:67· Χαμηλάκης, 2015.

κοινωνικές δυναμικές, τις πολιτικοϊδεολογικές σκοπιμότητες, τα οικονομικά συμφέροντα και τις πνευματικές αναζητήσεις της παροντικής πραγματικότητας και των μελλοντικών επιδιώξεών της. Η Δημόσια Αρχαιολογία, επομένως, επιδιώκει να αναδείξει τις πολλαπλές χρονικότητες και νοηματοδοτήσεις που συνυπάρχουν διαστρωματωμένες στο χώρο, να μεταδώσει την πεποίθηση για την πολιτισμική αξία του παρελθόντος και των καταλοίπων του για τις σύγχρονες κοινωνίες, και αντιστρόφως να αναγνωρίσει η ίδια την ερμηνευτική αξία του παρόντος ως πεδίου ατομικής και συλλογικής αναφοράς, συναισθηματικής επένδυσης και κοινωνικής εμπλοκής.

1.1.3 Συγκλίσεις Δημόσιας Ιστορίας και Δημόσιας Αρχαιολογίας

Παρά τις επιμέρους θεωρητικές και μεθοδολογικές τους ιδιαιτερότητες, η Δημόσια Ιστορία και η Δημόσια Αρχαιολογία συγκλίνουν γύρω από ένα κοινό σύνολο προκλήσεων και διακυβευμάτων, που κυμαίνονται από την ραγδαία διεύρυνση της γνωσιακής κατάρτισης και των δεξιοτήτων που απαιτούνται για την άσκηση του επιστημονικού έργου, μέχρι την διαδικασία παραγωγής γνώσης για το παρελθόν (από ποιους, με ποιους, για ποιους) και το κοινωνικό αποτύπωμα των ερευνητικών πορισμάτων στη σύγχρονη εποχή.¹⁴ Και στα δυο πεδία οι ειδικοί προβληματίζονται αναφορικά με τον ρόλο και την “αποστολή” των λειτουργών τους (εντός και εκτός ακαδημαϊκής κοινότητας) ως επιστημόνων, εργαζομένων και πολιτών, τους τρόπους επικοινωνίας και πρόσληψης της ερευνητικής διαδικασίας από και προς ετερογενή κοινά, το πλαίσιο εμπλοκής και παραγωγικής συνεργασίας με τους πολλαπλούς εμπλεκόμενους φορείς και τη διεύρυνση της συμμετοχικότητας, της πολυφωνίας και του τεκμηριωμένου διαλόγου στη δημόσια σφαίρα.¹⁵ Τέλος, αγωνιούν εξίσου για τη διαφύλαξη και διαχείριση του ιστορικού και πολιτισμικού αποθέματος (υλικού και άυλου), τη συρρίκνωση των ανθρωπιστικών σπουδών, την μείωση της χρηματοδότησης (κρατικής και ιδιωτικής) για την έρευνα και τη μελέτη στο νεοφιλελεύθερο περιβάλλον της “μεταμοντέρνας” εποχής, αλλά και την αντιστρόφως ανάλογη δημοφιλία, κατάχρηση, παραποίηση, φетиχοποίηση και εμπορευματοποίηση του παρελθόντος στη δημόσια σφαίρα και τον ψηφιακό κυβερνοχώρο.¹⁶

¹⁴ Cohen κ.ά., 2008:459-465· Darvill, 2006:426· Jones, 2007:13-14.

¹⁵ Gardner, 2010· Green, 2015· Grima, 2016· Κωτσάκης, 2022.

¹⁶ Gazi, 2003· Poster, 2003· Μπιλάλης, 2007.

Είναι γεγονός ότι στον 21^ο αιώνα, η ιστορία και η αρχαιολογία κατακλύζουν την δημόσια σφαίρα. Εκτός από τα εκπαιδευτικά, πνευματικά, πολιτιστικά και εθνικά προτάγματα που ανέκαθεν εξυπηρετούσαν, η Αρχαιολογία και η Ιστορία έχουν περάσει δυναμικά στον χώρο της ψυχαγωγίας και των βιομηχανιών του ελεύθερου χρόνου.¹⁷ Το ενδιαφέρον του κοινού για ιστορικά και αρχαιολογικά θέματα και αφηγήματα και η ολοένα και περισσότερη εξοικείωση με τα νέα περιβάλλοντα τεχνολογικής διαμεσολάβησης μπορούν να αποτελέσουν προνομιακό πεδίο πειραματισμού, διερεύνησης και εφαρμογής των κοινών επιδιώξεων Δημόσιας Ιστορίας και Δημόσιας Αρχαιολογίας αναφορικά με τον εμπλουτισμό των τεκμηρίων για το παρελθόν, την πολυπρισματικότητα και πολυφωνία των προσεγγίσεων και την ενεργότερη εμπλοκή του κοινού στη συγκρότηση του ιστορικού και αρχαιολογικού νοήματος.

1.2 Ψηφιακές τεχνολογίες και ψηφιακά μουσεία

1.2.1 Ψηφιακές τεχνολογίες για τη Δημόσια Ιστορία και τη Δημόσια Αρχαιολογία: προοπτικές και προβληματισμοί

Η λεγόμενη “ψηφιακή στροφή” (digital turn) και στις δυο επιστήμες δημιούργησε νέους τρόπους συλλογής, διαχείρισης, οργάνωσης και συσχετισμού των ιστορικών και αρχαιολογικών τεκμηρίων αλλά και νέες μορφές αναπαράστασης του παρελθόντος, διάχυσης της επιστημονικής γνώσης και επικοινωνίας.¹⁸ Τις τελευταίες δεκαετίες, ιδιαίτερα, οι διαδικτυακές πλατφόρμες πολιτιστικού περιεχομένου έχουν γνωρίσει εντυπωσιακή άνθηση, εξυπηρετώντας διαφορετικούς σκοπούς και απευθυνόμενες σε ποικίλα ακροατήρια: εκπαιδευτικές εφαρμογές, ψυχαγωγικά κανάλια, ιστότοποι και αποθετήρια ιστορικού περιεχομένου προσφέρουν ελεύθερα πρόσβαση σε πολύμορφο πληροφοριακό απόθεμα, ενώ πολλά φυσικά μουσεία παρέχουν δωρεάν εικονικές περιηγήσεις στους χώρους και στις εκθέσεις τους. Στο ψηφιακό αυτό περιβάλλον, κάθε ενδιαφερόμενος –ανεξαρτήτως δεσμών με την ακαδημαϊκή κοινότητα– μπορεί να δημιουργήσει (ανα)γνώσεις για το παρελθόν αξιοποιώντας ψηφιοποιημένο αρχειακό και φωτογραφικό υλικό, επισκεπτόμενος εικονικά αρχαιολογικούς και μουσειακούς χώρους, παρακολουθώντας πανεπιστημιακές διαλέξεις

¹⁷ βλ. de Groot, 2009· Hughes-Warrington, 2006.

¹⁸ Noiret, 2018· Noiret, 2022: 60.

και επιστημονικά συνέδρια ή μελετώντας χιλιάδες επιστημονικές δημοσιεύσεις από τον προσωπικό του χώρο.¹⁹

Η διεύρυνση αυτή των ψηφιακών δυνατοτήτων μετασχηματίζει ριζικά τον τρόπο με τον οποίο ερευνητές και κοινό αναπαριστούν, προσεγγίζουν και κατανοούν το παρελθόν. Οι ψηφιακές πλατφόρμες διαμορφώνουν έναν νέο υβριδικό χώρο συνάντησης, αποδεσμεύοντάς την πρόσβαση από την φυσική παρουσία σε ιστορικούς/αρχαιολογικούς τόπους, μνημεία, μουσεία και αρχεία. Κάθε διαδικτυακός χρήστης μπορεί να έρθει σε επαφή με όψεις και πρόσωπα του παρελθόντος, να αναζητήσει πολύπλευρη πληροφόρηση ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του, αλλά και να συνεισφέρει πρωτογενές υλικό, προσωπικές εμπειρίες και μαρτυρίες.²⁰

Η δυνατότητα να παράγονται ελεύθερα ερμηνείες και αφηγήσεις για το παρελθόν από ένα ολοένα και πιο διευρυμένο σύνολο χρηστών συνοδεύεται, ωστόσο, από ουσιώδεις προβληματισμούς. Παρότι οι έννοιες της “συνδιαμόρφωσης” (shared authority) και της πολυφωνίας αποτελούν θεμελιώδεις αρχές της Δημόσιας Ιστορίας/Αρχαιολογίας, η υιοθέτησή τους δεν συνεπάγεται την κατάργηση της επιστημονικής εξειδίκευσης, ούτε την ποιοτική εξίσωση όλων των αφηγήσεων για το παρελθόν που διαχέονται στη δημόσια σφαίρα.²¹ Είναι αναπόφευκτη η ύπαρξη γνωσιακής ασυμμετρίας μεταξύ των επιστημονικά καταρτισμένων ειδικών και του μη εξειδικευμένου κοινού, που συχνά συνιστά την οριοθετική γραμμή ανάμεσα στην τεκμηριωμένη επιστημονική γνώση και την προσωπική άποψη.²² Ιδιαίτερα δε, καθώς η θραυσματοποίηση της ιστορικής πληροφορίας στο διαδίκτυο –όσο αναγκαία για την ψηφιοποίηση και χρήσιμη για τη σύνθεση πολυεπίπεδων αφηγήσεων κι αν είναι– ενέχει τον κίνδυνο αποπλαισίωσης των τεκμηρίων από τα συμφραζόμενά τους, οδηγώντας σε παρερμηνείες, παρανοήσεις ή και ηθελημένες στρεβλώσεις.²³ Επιπροσθέτως, οι καταγιγιστικοί ρυθμοί παραγωγής και διαμοιρασμού ιστορικών αφηγημάτων (συχνά μέσω αυτοματοποιημένων αλγορίθμων) συσσωρεύουν

¹⁹ {Cohen, 2008 #54163}:455· Jones, 2007:22· Poster, 2003:20.

²⁰ Cauvin, 2016:220· Cohen κ.ά., 2008:472.

²¹ Noiret, 2018:114-115. Την έννοια της «συνδιαμόρφωσης» (shared authority) εισήγαγε ο Michael Frisch στο ομώνυμο βιβλίο του «A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History» (1990), το οποίο, αν και προηγείται της «ψηφιακής στροφής», παρείχε εργαλεία ανάλυσης και μεθόδου που έχουν αξιοποιηθεί στις σύγχρονες ψηφιακές ανθρωπιστικές σπουδές (βλ. Noiret, 2022:52-55).

²² Cauvin, 2016:2· Gardner, 2010:53-55.

²³ Μπιλάλης, 2007:206-207· Πεντάζου, 2016:104.

όγκο πληροφόρησης στον ψηφιακό χώρο, καθιστώντας αδύνατο τον κριτικό έλεγχο της μεθοδολογικής επάρκειας, της εγκυρότητας και της αυθεντικότητάς τους.²⁴

Οι προβληματισμοί αυτοί δεν αναιρούν τα θετικά της ψηφιακής συνθήκης. Η ύπαρξη διαύλων άμεσης επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης μεταξύ ειδικών, δημιουργών ψηφιακού ιστοριογραφικού περιεχομένου και χρηστών μπορεί να εμπλουτίσει τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις, συνδυάζοντας επιστημονικά πορίσματα με προσωπικές απόψεις, μνήμες και εμπειρίες, και να ενισχύσει την ιστορική εγγραμματοσύνη. Υπό όρους ειλικρινούς και τεκμηριωμένου διαλόγου, ο ψηφιακός χώρος μπορεί να αποτελέσει ένα δημόσιο πεδίο άσκησης δημοκρατικότερων μοντέλων συνεργασίας και αμοιβαίας μάθησης μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικές γεωγραφικές, ταυτοτικές, μορφωτικές και ιδεολογικές καταβολές, αλλά κοινό στόχο: την κατανόηση του ιστορικού υποκειμένου στο χθες και στο σήμερα.

1.2.2 Ψηφιακό μουσείο ως υβριδικός πολιτιστικός τόπος

Η έννοια του ψηφιακού ή εικονικού μουσείου (Virtual museum) είναι σχετικά πρόσφατη και δεν έχει ακόμα αποκρυσταλλωθεί σε έναν ενιαίο και καθολικά αποδεκτό ορισμό. Στη σχετική βιβλιογραφία το ψηφιακό μουσείο νοείται ως ένας οργανωμένος ψηφιακός χώρος που αξιοποιεί πολυμεσικά εργαλεία για τη συλλογή, τεκμηρίωση, ερμηνεία και αφηγηματική παρουσίαση πολιτισμικών τεκμηρίων μέσα από διαδικτυακές συλλογές, εικονικές εκθέσεις και «γεννημένες» ψηφιακά μουσειακές εμπειρίες.²⁵ Δεν ταυτίζεται, συνεπώς, ούτε με ιστοσελίδα φυσικού μουσείου ούτε με απλή ψηφιοποιημένη συλλογή, αλλά συγκροτεί έναν αυτόνομο πολιτιστικό χώρο, σχεδιασμένο εξ αρχής για το ψηφιακό περιβάλλον, με σαφή επιμελητική και αφηγηματική πρόθεση.

Κεντρικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων ψηφιακών μουσείων αποτελεί η αξιοποίηση της πολυμεσικότητας, της πολυεπίπεδης αφήγησης, της διαδραστικότητας και της ενσωμάτωσης συμμετοχικών πρακτικών.²⁶ Τα στοιχεία αυτά δεν αποτελούν απλώς τεχνικά χαρακτηριστικά, αλλά βασικούς λειτουργικούς άξονες που επαναπροσδιορίζουν τον τρόπο με τον οποίο το παρελθόν παρουσιάζεται, διαχέεται και νοηματοδοτείται δημόσια. Η δυνατότητα δυναμικής διασύνδεσης ετερογενών δεδομένων (υλικών

²⁴ Cohen κ.ά., 2008:455· Poster, 2003:21

²⁵ Desvallées & Mairesse, 2014:93-94· Huhtamo, 2010.

²⁶ Cohen κ.ά., 2008:467· Schweibenz, 1998.

καταλοίπων, γραπτών πηγών, προφορικών μαρτυριών, χαρτογραφικού υλικού, φωτογραφιών, επαυξημένης και εικονικής πραγματικότητας) σε απεριόριστους συνδυασμούς, ενισχύει την πολυεπίπεδη τεκμηρίωση της ιστορικής πληροφορίας και επιτρέπει τη συγκρότηση σύνθετων αφηγημάτων που υπερβαίνουν τη μονοδιάστατη γραμμική ακολουθία του χώρου και του χρόνου.²⁷ Στο πλαίσιο της ψηφιακής εξιστόρησης (digital storytelling) καθίσταται δυνατός ο συσχετισμός ορατών και μη ορατών ιχνών του παρελθόντος με ιστορίες ανθρώπων, αντικειμένων και τοπίων που απέχουν χρονικά και γεωγραφικά, δημιουργώντας νέες μορφές αναπαράστασης και πρόσληψης της ιστορικής πορείας. Εντάσσοντας κάθε τεκμήριο στα χωρικά και χρονικά συμφραζόμενα και σε συνάρτηση με τα συγκείμενά του, οπτικοποιείται εναργέστερα η συνέργεια πολυδιάστατων παραγόντων στην ιστορική εξέλιξη και αναδεικνύεται η πολυσημία των αρχαιολογικών και ιστορικών φαινομένων, μνημείων και μαρτυριών. Αυτή η προοπτική αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε περιπτώσεις όπως των Αρχανών, όπου τα κατάλοιπα του παρελθόντος είναι πλούσια αλλά διάσπαρτα και άνισα κατανεμημένα στον γεωγραφικό χώρο και στον αρχαιολογικό/ιστορικό χρόνο.

Η αποδέσμευση της ιστορικής αφήγησης από τη γραμμική ακολουθία οφείλεται στη διαδραστικές δυνατότητες των ψηφιακών μουσείων.²⁸ Στο ψηφιακό περιβάλλον ο επισκέπτης ακολουθεί προσωποποιημένες διαδρομές πλοήγησης, καθορίζοντας τον ρυθμό, το βάθος και τις θεματικές ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τον διαθέσιμο χρόνο του. Η εξατομίκευση αυτή δημιουργεί την αίσθηση της αδιαμεσολάβητης αναζήτησης, της ελεύθερης εξερεύνησης και πρόσβασης χωρίς τους χωρικούς και χρονικούς περιορισμούς της φυσικής επίσκεψης. Επιπλέον, η ενσωμάτωση συμμετοχικών πρακτικών (σχολιασμός, κατάθεση εμπειριών, προσθήκη περιεχομένου) αποτελεί συχνή κατεύθυνση των ψηφιακών μουσείων, εμπλουτίζοντας την επιμελητική αφήγηση με εναλλακτικές προσεγγίσεις και βιωματικές μαρτυρίες.

Ωστόσο, στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι (συχνά υπεραισιόδοξες) εξαγγελίες περί «αδιαμεσολάβητης» πρόσβασης του χρήστη στην γνώση, «συνδημιουργίας» ιστορικού περιεχομένου και αφηγήσεων στο ψηφιακό περιβάλλον συναντούν θεωρητικούς και πρακτικούς περιορισμούς. Καταρχάς, όλα τα ψηφιακά μέσα δομούνται μέσα από συγκεκριμένες τεχνολογικές και σχεδιαστικές επιλογές που

²⁷ Perry κ.ά., 2017· Wyman κ.ά., 2011:467· Πεντάζου, 2016:198-199.

²⁸ Marty, 2007:131· Schweibenz, 1998:190.

καθορίζουν εκ των προτέρων τους τρόπους, τα όρια χρήσης και συμμετοχής.²⁹ Παρομοίως, το διαθέσιμο τεκμηριωτικό υλικό και οι ερμηνευτικοί άξονες προκύπτουν μέσα από επιλογές των επιμελητών τους, οι οποίες ενσωματώνουν θεωρητικές και ιδεολογικές παραδοχές και ερμηνείες. Η ευελιξία πλοήγησης, η δυνατότητα να “κλικάρει” ή να σχολιάσει κάποιος ελεύθερα και με όποια σειρά επιλέξει το περιεχόμενο που προσφέρεται, δεν ισοδυναμεί αυτόματα με αδιαμεσολάβητη πρόσβαση στη γνώση, ούτε με μετατροπή του επισκέπτη από “καταναλωτή” έτοιμων αφηγημάτων σε κριτικά σκεπτόμενο χρήστη. Άλλωστε, η συμπερίληψη και η συνδιαμόρφωση δεν αποτελούν δυαδικές συνθήκες (ή υπάρχουν ή δεν υπάρχουν), ούτε αποδεσμεύονται από τις απαιτήσεις της επιστημονικής τεκμηρίωσης. Ο σαφής διαχωρισμός των διαφορετικών επιπέδων παραγωγής ιστοριογραφικής γνώσης επιτρέπει τον προσδιορισμό των πεδίων εκείνων όπου η επιστημονική κατάρτιση είναι αναγκαία και όσων μπορούν να εμπλουτιστούν από την ατομική και συλλογική μνήμη, εμπειρία και μαρτυρία. Η ευθύνη για τον έλεγχο του περιεχομένου που διαχέεται ως επιστημονικού οφείλει, ωστόσο, να παραμένει στον ιστορικό/αρχαιολόγο/επιμελητή ως θεσμικό εγγυητή της τεκμηρίωσης και της κριτικής πλαισίωσής του.

Οι δυνατότητες και οι προβληματισμοί που προαναφέρθηκαν αποτέλεσαν κρίσιμες παραμέτρους στον σχεδιασμό του παρόντος έργου. Στην περίπτωση των Αρχανών, το ψηφιακό μουσείο λειτουργεί ως πρόσφορος χώρος εφαρμογής των αρχών της Δημόσιας Ιστορίας και Αρχαιολογίας, καθώς υποστηρίζει αφηγήσεις που αποτυπώνουν την πολυπλοκότητα της ανθρώπινης δραστηριότητας, συνδυάζει επιμελητικό σχεδιασμό και επιστημονική τεκμηρίωση με κλιμακούμενα επίπεδα συμμετοχής και ανοιχτή συνεισφορά περιεχομένου –ένα είδος “ελεγχόμενης πολυφωνίας”. Ενώ το ψηφιακό μουσείο προσφέρει τα κατάλληλα τεχνολογικά εργαλεία για την συγκρότηση συνθετικών αφηγήσεων, η έννοια του “αρχαιολογικού παλίμψηστου”, που αναλύεται στο επόμενο κεφάλαιο, λειτουργεί ως ερμηνευτική γέφυρα ανάμεσα στην άυλη ψηφιακή τεκμηρίωση και την υλική βιωμένη διάσταση του φυσικού χώρου. Με αυτόν τον τρόπο, η εφαρμογή υπερβαίνει τον ρόλο ενός απλού αποθετηρίου και μετασχηματίζεται σε μέσο χαρτογράφησης της πολυεπίπεδης και διαχρονικής εξέλιξης των Αρχανών.

²⁹ Wyman κ.ά., 2011:463· Πεντάζου, 2016:74.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Το αρχαιολογικό παλίμψηστο ως ερμηνευτικό πλαίσιο: η περίπτωση των Αρχανών Ηρακλείου

Η έννοια του παλίμψηστου χρησιμοποιείται ευρέως στις ανθρωπιστικές επιστήμες για να περιγράψει τοπία και αντικείμενα στα οποία τα ίχνη του παρελθόντος τους δεν εξαφανίζονται πλήρως, αλλά επιβιώνουν κάτω από νεότερες χρήσεις.³⁰ Αρχικά συνδεδεμένη με τη μεσαιωνική πρακτική της επανεγγραφής χειρογράφων, η έννοια υιοθετήθηκε ως μεταφορά και σε άλλα πεδία των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών. Στην Αρχαιολογία το παλίμψηστο χρησιμοποιείται για να περιγράψει την φυσική και ανθρωπογενή διαστρωμάτωση υλικών καταλοίπων στον χώρο (στρωματογραφία), καθώς και τις μεταβολές μορφής, χρήσης και νοήματος που εγγράφονται στη “βιογραφία” κτισμάτων, αντικειμένων και τοπίων.³¹ Η διττή (κυριολεκτική και μεταφορική) σημασία του “αρχαιολογικού παλίμψηστου” υπερβαίνει την απλή περιγραφή μιας φυσικής διαδικασίας και αναδεικνύει τη διαχρονικά σύνθετη σχέση των ανθρώπινων κοινοτήτων με τον χώρο, την ύλη, τη μνήμη και την ιστορία τους.

2.1 Το παλίμψηστο ως αφηγηματικό πλαίσιο για τις Αρχάνες

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, το παλίμψηστο αξιοποιείται ως βάση σχεδιασμού του “Ψηφιακού Μουσείου Αρχανών”. Ως ερμηνευτικό σχήμα προσφέρει ένα εύχρηστο πλαίσιο προσέγγισης δυναμικών τόπων, όπως οι Αρχάνες, στους οποίους υλικά και άυλα ίχνη του παρελθόντος τέμνονται και αλληλεπιδρούν, επικαλύπτονται, διαφυλάσσονται και λησμονούνται, αλλά διαρκώς επανερμηνεύονται μέσα από κοινωνικές πρακτικές, χρήσεις και παραδόσεις. Ως αφηγηματικό σχήμα η υιοθέτησή του επιτρέπει την υπέρβαση μονοδιάστατων γραμμικών αναγνώσεων, που αποδίδουν ακριβέστερα την χρονική και χωρική αποσπασματικότητα, τις ασυνέχειες και τις επικαλύψεις, αποτυπώνοντας εναργέστερα την αρχαιολογική και ιστορική πολυπλοκότητα των Αρχανών.

Η επιλογή των Αρχανών ως μελέτη περίπτωσης εδράζεται όχι μόνο στον πλούτο και τη σημασία των αρχαιολογικών καταλοίπων, αλλά κυρίως στη μοναδική ιστορική και πολιτισμική φυσιογνωμία της περιοχής. Οι Αρχάνες είναι ένας ζωντανός τόπος που συνδυάζει: μια κωμόπολη με πλούσιο αρχιτεκτονικό και πολιτισμικό κεφάλαιο, διαχρονική

³⁰ Colwell, 2022· Mitin, 2010.

³¹ Bailey, 2007· Darvill, 2006:412-413· Lucas, 2008:61.

κατοίκηση και ισχυρή παρουσία στη σύγχρονη οικονομική, πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη του νομού Ηρακλείου· ένα φυσικό και ανθρωπογενές τοπίο, με ενδημική χλωρίδα και πανίδα, καλλιεργούμενες εκτάσεις και φημισμένες πηγές· τέλος, έναν προορισμό, όπου ταξιδιώτες, ιστοριοδίφες και αρχαιολόγοι αναζήτησαν από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα τα υλικά ίχνη των παραδόσεων για τον «τάφο του Δία» στο “ανθρωπόμορφο” όρος Γιούχτας.

Στις Αρχάνες, συνεπώς, το παρελθόν δεν περιορίζεται στους αρχαιολογικούς χώρους, αλλά ενσωματώνεται –οργανικά και συγκρουσιακά, διάσπαρτο και αποσπασματικό– στο δομημένο περιβάλλον, στις χρήσεις γης, στην καθημερινότητα των κατοίκων, στην ατομική και συλλογική μνήμη. Ο δυναμικός αυτός τύπος προσφέρεται για την εφαρμογή των αρχών της Δημόσιας Ιστορίας και Δημόσιας Αρχαιολογίας, που συζητήθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο: τη διασύνδεση παρελθόντος και παρόντος, ειδικών και κοινού, υλικής και άυλης μαρτυρίας, επιστημονικής γνώσης και τοπικής μνήμης, σε μια πολυεπίπεδη και πολυφωνική αποτύπωση του παρελθοντικού ίχνους στο σήμερα.

2.2 Οι Αρχάνες από την προϊστορία στο σήμερα: η βιογραφία ενός τόπου

2.2.1 Φυσικό τοπίο και διαχρονικά τοπόσημα

Οι Αρχάνες βρίσκονται στο βόρειο τμήμα της κεντρικής Κρήτης, σε απόσταση περίπου 20 χιλιομέτρων από τη βόρεια ακτογραμμή του Ηρακλείου (**Εικ.1**). Διακρίνονται σε δυο οικισμούς: τις βορειότερες και πεδινές *Κάτω Αρχάνες* και τις *Επάνω Αρχάνες* που αναπτύσσονται αμφιθεατρικά σε μια ημιορεινή ζώνη, σε υψόμετρο περίπου 380 μ. Οι Επάνω Αρχάνες υπήρξαν διαχρονικά μεγαλύτερες σε έκταση και πληθυσμό, γι’ αυτό στην κοινή συνείδηση ταυτίζονται κατά κανόνα με το τοπωνύμιο “Αρχάνες”.

Σταθερό σημείο αναφοράς για ολόκληρη την περιοχή αποτελεί ο ορεινός όγκος του Γιούχτα που δεσπόζει στα δυτικά της κωμόπολης των Επάνω Αρχανών (**Εικ.2**).³² Σχηματισμένος κατά την Ιουρασική και Κρητιδική περίοδο, ο Γιούχτας δεν αποτελεί απλώς χαρακτηριστικό γεωμορφολογικό στοιχείο του τοπίου, αλλά συνιστά ένα ιδιόμορφο τοπόσημο γύρω από το οποίο οργανώνονται διαχρονικά δραστηριότητες, αντιλήψεις,

³² Καρέτσου & Moody, 2024.

αφηγήσεις και ταυτότητες. Το βουνό είναι άρρηκτα συνυφασμένο με την ίδια την υπόσταση των κοινοτήτων που ζουν “στη σκιά του”, επηρεάζοντας το μικροκλίμα, προσφέροντας πηγές νερού, βοσκότοπους και φυσικά καταφύγια βιοποικιλότητας.³³ Πηγές του Γιούχτα τροφοδοτούσαν τον ποταμό Καίρατο (σημερινό Κατσαμπαδιανό) που γονιμοποιούσε την πεδιάδα της μινωικής Κνωσού, και από τις ίδιες πηγές εφοδιαζόταν με τρεχούμενο νερό η πόλη του Ηρακλείου από τον 17ο αιώνα. Το χαρακτηριστικό διάγραμμα των κορυφογραμμών του προσανατόλιζε ναυτικούς και ταξιδιώτες που παρέπλεαν τη βόρεια ακτογραμμή του Ηρακλείου από δυτικά, ενώ η κατάδηλη ομοιότητά τους με το προφίλ γενειοφόρου ανδρός συνέδεσε από νωρίς το βουνό με μεταφυσικές αντιλήψεις και λατρευτικές πρακτικές (Εικ.3).

Οι αρχαιολογικές έρευνες που ξεκίνησαν στην κορυφή του Γιούχτα στις αρχές του 20ου αιώνα ακολούθησαν τα βήματα περιηγητών και ιστοριοδίφων από την ύστερη αρχαιότητα μέχρι τον 19ο αιώνα, οι οποίοι επισκέφθηκαν την περιοχή αναζητώντας τον αρχαίο «τάφο του Δία», καταγράφοντας και απεικονίζοντας τόσο τα αρχαία κατάλοιπα όσο και τη ζωή των κατοίκων που συναντούσαν (Εικ.4). Τα ορατά “κυκλώπεια” κατάλοιπα του μινωικού ιερού συνδυάζονταν με μαρτυρίες από την αρχαιοελληνική γραμματεία και τις προφορικές παραδόσεις αναφορικά με την ιδιότυπη λατρεία του “Κρηταγενή Δία”, ενόσω μερικά μέτρα βορειότερα εκτεινόταν το χριστιανικό μοναστήρι του Σωτήρα Χριστού της Ενετοκρατίας (1443). Ο τετραμάρτυρος ναός του Αφέντη Χριστού, που διατηρείται ανασκευασμένος, στην κορυφή του Γιούχτα συνεχίζει και σήμερα να “ενδύει” το βουνό με ιερότητα λειτουργώντας ως ορατό τοπόσημο αλλά και σημαντικό προσκύνημα για την σύγχρονη κοινότητα.

2.2.2 Αρχαιολογικές και ιστοριογραφικές έρευνες στην περιοχή: θραύσματα, κενά και ασυνέχειες

Η ιερότητα του Γιούχτα, που γοήτευσε τόσους περιηγητές και ιστοριοδίφες από τον 14ο αιώνα, οδήγησε και τις πρώτες αρχαιολογικές έρευνες που ξεκίνησαν στην Κρήτη στα τέλη του 19ου αιώνα, και οι οποίες επιχείρησαν να μετατρέψουν τη μυθολογική αναζήτηση σε επιστημονική τεκμηρίωση. Η συστηματική αρχαιολογική έρευνα ξεκίνησε στις αρχές του

³³ Η περιοχή του Γιούχτα προστατεύεται ως περιοχή του δικτύου Natura 2000. Επιπλέον, από το 1970 η περιοχή Αρχάνες-Βαθύπετρο-Γιούχτας έχει χαρακτηριστεί με υπουργική απόφαση ως “Τόπος Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους” (ΥΑ 9597/1970, ΦΕΚ 666/Β/12.09.1970).

20ου αιώνα και συνέδεσε από νωρίς τις Αρχάνες με το μινωικό παρελθόν τους (2η χιλιετία π.Χ.), αν και οι πρωιμότερες ενδείξεις ανθρώπινης παρουσίας ανάγονται στην ύστερη 4η χιλιετία π.Χ.³⁴ Ο Sir Arthur Evans, ο ανασκαφέας της Κνωσού, αποκάλυψε τις πρώτες μινωικές αρχιτεκτονικές δομές εντός των Επάνω Αρχανών (“Δεξαμενή”) και στην κορυφή του Γιούχτα (Ιερό Ψηλής Κορφής).³⁵ Ο ίδιος, αξιολογώντας τα υψηλής ποιότητας αρχιτεκτονικά κατάλοιπα που παρέμεναν ορατά και διάσπαρτα στον σύγχρονο οικισμό, διατύπωσε την υπόθεση ότι στις Αρχάνες πιθανόν να βρισκόταν το θερινό ανάκτορο των βασιλέων της Κνωσού. Αν και η ερμηνεία του για «θερινά ανάκτορα» δεν τεκμηριώνεται, μεταγενέστερες ανασκαφές στη συνοικία της Τουρκογειτονιάς από τους Γιάννη και Έφη Σακελλαράκη επιβεβαίωσαν τον ανακτορικό χαρακτήρα της μινωικής εγκατάστασης στις Επάνω Αρχάνες.³⁶

Από το β' μισό του 20ου αιώνα, οι ανασκαφικές έρευνες εντατικοποιήθηκαν εξαιτίας της αυξανόμενης οικοδόμησης και μηχανικής καλλιέργειας.³⁷ Οι περισσότερες ανασκαφές παραμένουν σωστικές, και ως εκ τούτου περιορισμένης κλίμακας και διάρκειας. Λιγότερες είναι οι συστηματικές ανασκαφές, οι οποίες έχουν αποκαλύψει μοναδικά οικιστικά, ταφικά και λατρευτικά σύνολα της προϊστορικής περιόδου, καθιστώντας τις Αρχάνες έναν από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς τόπους για την μινωική Κρήτη.³⁸ Για τις μεταγενέστερες ιστορικές περιόδους, η αποσπασματική ανασκαφική πληροφορία συμπληρώνεται από επιγραφικές μαρτυρίες, σωζόμενα εκκλησιαστικά μνημεία και γραπτές πηγές, τα οποία συνθέτουν τις γνώσεις μας για την οικονομία, την πληθυσμιακή συγκρότηση και τις λατρευτικές πρακτικές.³⁹ Επιπλέον, η λαογραφική και προφορική

³⁴ Η πρώτη αρχαιολογική διερεύνηση της περιοχής έγινε από τον Στέφανο Ξανθουδίδη, με αφορμή την τυχαία εύρεση του περίφημου λίθινου κοχλιαρίου με επιγραφή της Γραμμικής Α (TL Za 1) στη συνοικία του Τρούλλου (Ξανθουδίδης, 1909).

³⁵ Evans, 1921:154-159 (Ιερό κορυφής, Γιούχτας), Evans, 1928:64-66 (“Δεξαμενή”, Επάνω Αρχάνες).

³⁶ Σακελλαράκης & Σαπουνά-Σακελλαράκη, 1991:24-65.

³⁷ Sakellarakis & Sapouna-Sakellarakis, 1997:54-58

³⁸ Στα σημαντικότερα συστηματικώς ανασκαμμένα σύνολα συγκαταλέγονται: η αγρέπαυλη στο Βαθύπετρο (Σπυρίδων Μαρινάτος, 1949-1952), το εκτεταμένο νεκροταφείο στο Φουνί (Γιάννης και Έφη Σακελλαράκη, 1964-1996), το ανακτορικό συγκρότημα στην Τουρκογειτονιά (Γιάννης και Έφη Σακελλαράκη, 1967-2000, το ιερό κορυφής στον Γιούχτα (Αλεξάνδρα Καρέτσου, 1974-1990) και το λατρευτικό κτίσμα στα Ανεμόσπηλια (Γιάννης και Έφη Σακελλαράκη, 1979).

³⁹ Sakellarakis & Sapouna-Sakellarakis, 1997 :35-46· Χανιώτης, 1994 .

καταγραφή από ντόπιους ερευνητές έχει διασώσει πτυχές της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής ζωής των Αρχανών από τον 19ο αιώνα έως και σήμερα.⁴⁰

Οι διαφορετικές αυτές μορφές ανασκαφικής και ιστοριογραφικής διερεύνησης, αλλά και η διαφοροποιημένη διατήρηση των ανθρωπογενών καταλοίπων, διαμορφώνουν μια ανομοιογενή εικόνα για την εξέλιξη του οικισμού. Οι αρχαιότητες της προϊστορικής περιόδου είναι σαφώς συστηματικότερα τεκμηριωμένες και αρκετές από αυτές ορατές και επισκέψιμες, είτε ως διαμορφωμένοι αρχαιολογικοί χώροι, είτε ως μουσειακά εκθέματα.⁴¹ Αντιθέτως, οι μεταγενέστερες περίοδοι παρουσιάζονται συνήθως μέσω μεμονωμένων ευρημάτων, καθώς δεν διασώζονται συνεκτικά αρχιτεκτονικά σύνολα. Επιπλέον, μεγάλο ποσοστό αξιόλογων αντικειμένων από τις σωστικές και συστηματικές ανασκαφές της τελευταίας εκατονταετίας φυλάσσεται στις (θεσμικά διακριτές) αποθήκες της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηρακλείου και του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου.

Αυτή η θεσμική, χρονική και χωρική πολυδιάσπαση των αρχαιολογικών τεκμηρίων, η διαφοροποιημένη ορατότητα των υλικών καταλοίπων και η περιορισμένη πρόσβαση στα ανασκαφικά ευρήματα διαμορφώνουν ένα ετερογενές και άνισα κατανομημένο σύνολο ιστορικών πληροφοριών. Η κατανόηση αυτού του πολύπλοκου παλίμψηστου προϋποθέτει συνθετικές μεθοδολογικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις, ικανές να συνδέσουν τα διάσπαρτα και ετερογενή τεκμήρια και να αποδώσουν μια ολιστικότερη ανάγνωση του τόπου και της ιστορίας του.

2.2.3 Οικονομικές δομές και παραγωγική δυναμική: Το νήμα της συνέχειας

Αν η αρχαιολογική σκαπάνη αποκαλύπτει θραύσματα της μακραίωνης κατοίκησης και ανθρώπινης δραστηριότητας, η υλικότητα της σχέσης κατοίκων με τους φυσικούς πόρους

⁴⁰ Βλ. ενδεικτικά Ουσταμανωλάκη-Δουνδουλάκη & Ουσταγιαννάκη-Ταχατάκη, 1969 · Χριστινίδης & Μπουνάκης, 1970 · Χριστινίδης κ.ά., 2003 · Ψαραδάκης, 2008 . Επιπλέον, ιδιωτικές πρωτοβουλίες και τοπικές ιστοσελίδες συλλέγουν και παρουσιάζουν ιστορικό, λαογραφικό και φωτογραφικό υλικό σχετικό με τις Αρχάνες και τους κατοίκους τους, ενδεικτικά: <https://arxanes.blogspot.com/>, <https://ipy.gr/category/arxanes-archanes/>.

⁴¹ Οι οργανωμένοι και επισκέψιμοι αρχαιολογικοί χώροι της περιοχής ανήκουν αποκλειστικά στη μινωική περίοδο (βλ. υποσημ.38), ενώ τα μεταγενέστερα μνημεία περιορίζονται κυρίως σε εκκλησιαστικά και κοσμικά κτίσματα της Ενετοκρατίας και της Οθωμανοκρατίας. Αντίστοιχα, επιλεγμένα ευρήματα (κυρίως των προϊστορικών χρόνων) εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, ενώ η μικρή Αρχαιολογική Συλλογή που λειτουργεί από το 1992 στις Επάνω Αρχάνες παρουσιάζει σε θεματικές ενότητες τα πλούσια τεκμήρια των ανασκαφών του Γιάννη και της Έφης Σακελλαράκη στην περιοχή. Πρόσφατα ανακοινώθηκε η δημιουργία νέου Αρχαιολογικού Μουσείου στις Επάνω Αρχάνες που σχεδιάζεται να «περιλαμβάνει όψεις και εκθέματα της μινωικής και μεταμινωικής εποχής των Αρχανών» (<https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=5560>).

και την παραγωγική δυναμική της περιοχής παραμένει ένας σταθερός άξονας που διαπερνά τις ασυνέχειες της ιστοριογραφικής τεκμηρίωσης.

Όπως προαναφέρθηκε, η περιοχή συνδυάζει ορεινό και πεδινό ανάγλυφο και χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη γονιμότητα χάρη στα εύφορα εδάφη, τους πλούσιους υδάτινους πόρους και τις ευνοϊκές κλιματικές συνθήκες. Οι κάτοικοι εκμεταλλεύτηκαν διαχρονικά τα συγκριτικά αυτά πλεονεκτήματα του τόπου για την διατροφική τους επάρκεια, την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, αλλά και ως εξαγώγιμα προϊόντα.

Στα μινωικά χρόνια η παρουσία ενός εκτεταμένου ανακτορικού οικοδομήματος με σημαντική αποθηκευτική και βιοτεχνική δυναμική στις Επάνω Αρχάνες, η διασπορά αγρεπαύλεων στην περιφέρειά τους, και η ποικιλία και υψηλή ποιότητα των κινητών ευρημάτων, υποδηλώνουν την ένταξη της περιοχής σε ένα ευρύτερο δίκτυο διοικητικής εξουσίας, αγροτοκτηνοτροφικής και βιοτεχνικής παραγωγής και υπερ-τοπικών ανταλλαγών.⁴² Οι ίδιοι αυτοί πόροι συμπεριέλαβαν τις ενετοκρατούμενες Αρχάνες στην περιοχή της *παρακάντια*,⁴³ ενώ το ιδιαίτερο καθεστώς τους ενισχύθηκε περαιτέρω με τα υδροδοτικά έργα του Μοροζίνι (1628) που αξιοποίησαν πηγές του Γιούχτα για την ύδρευση της Κάντιας/Ηρακλείου. Η αναβάθμιση αυτή συνοδεύτηκε από προνόμια και την ανάδειξη των Αρχανών ως θέρετρου για ντόπιους ευγενείς αλλά και ως τόπο προέλευσης φημισμένων εξαγώγιμων οίνων.⁴⁴ Το προνομιακό αυτό καθεστώς διατηρήθηκε και στην Οθωμανοκρατία (1669-1898), κατά την οποία οι Αρχάνες αποτέλεσαν “αυτοκρατορικό χωριό” με σημαντική δημογραφική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, γεγονός που αποτυπώνεται τόσο από τα οθωμανικά κατάστιχα όσο και από τα αστικού τύπου κτίσματα της εποχής.⁴⁵ Και οι σύγχρονες Αρχάνες συνεχίζουν να επενδύουν στο ιδιαίτερο φυσικό κάλλος και τη βιοποικιλότητα της περιοχής, καθώς και στο αγροτικό κεφάλαιο που τις είχε κάνει διάσημες κατά τους προηγούμενους αιώνες: ελαιόλαδο, επιτραπέζια σταφύλια, σταφίδα και κυρίως η

⁴² Sakellarakis & Sapouna-Sakellarakis, 1997:30-33.

⁴³ Ως «Παρακάντια» χαρακτηρίζονταν οι αγροτικές περιοχές υψηλής παραγωγικής αξίας στην άμεση περιφέρεια της Κάντιας/Ηράκλειο που παρέμειναν στην κυριότητα το ενετικού δημοσίου και δεν διαμοιράστηκαν σε εποίκους. Σε συμβολαιογραφικά έγγραφα του 1271 μνημονεύονται ήδη δυο διακριτοί οικισμοί, οι Άνω και Κάτω Αρχάνες (Panno Archani/Archanne και Cato Archanno), ενώ οι Άνω Αρχάνες φαίνεται ότι υποδιαιρούνταν επιπλέον στις συνοικίες Αρχάνες Πετρέα και Αρχάνες Αμπραμοχώρι (Τζομπανάκη, 2002:39).

⁴⁴ Vincent, 2024:568.

⁴⁵ Τζομπανάκη, 2002:43-47,54-55.

οινοπαραγωγή εξακολουθούν να αποτελούν υψηλής ποιότητας προϊόντα προς εξαγωγή εντός και εκτός του νησιού.⁴⁶

Αυτή η παραγωγική δυναμική και η οικονομική εξωστρέφεια, όμως, δεν αναπτύχθηκε ποτέ σε απομόνωση, αλλά τροφοδοτήθηκε και από την ίδια τη γεωγραφική θέση των Αρχανών και τη γειτνίαση τους με τα σταθερά κέντρα εξουσίας, διοίκησης και εμπορίου του νησιού, όπως θα δούμε παρακάτω.

2.2.4 Μεταξύ “άστεως” και “κώμης”: η διαμόρφωση της τοπικής ταυτότητας

Η ιστορική διαδρομή των Αρχανών υπήρξε πάντοτε στενά συνδεδεμένη με τη γεωγραφική τους εγγύτητα στα διαχρονικά κέντρα εξουσίας της Κεντρικής Κρήτης. Η μικρή απόσταση από τη θάλασσα, αλλά κυρίως από τον εκάστοτε πόλο οικονομικής και πολιτικής διοίκησης –την Κνωσό κατά την αρχαιότητα και το Ηράκλειο από τον 9ο αιώνα εφεξής– επέδρασε καταλυτικά στην οικιστική φυσιογνωμία των Αρχανών αναδεικνύοντάς τις από μια απλή αγροτική περιφέρεια σε έναν προνομιακό κόμβο διασύνδεσης του αστικού κέντρου και της αγροτικής ενδοχώρας.

Κατά τη 2η χιλιετία π.Χ., ο μινωικός ανακτορικός οικισμός των Αρχανών είχε στενή σύνδεση με την εξουσία της Κνωσού, ενώ η πρωιμότερη αναφορά του τοπωνυμίου «Αχάρνα» σε επιγραφή του 5ου αι. π.Χ. επιβεβαιώνει παράλληλα την ένταξή της στην επικράτεια της πόλης-κράτους της Κνωσού και στα ιστορικά χρόνια.⁴⁷ Σποραδικά αρχαιολογικά ευρήματα της ελληνορωμαϊκής περιόδου, λατινικές και ελληνικές επιγραφές και ιστορικές αναφορές σε πηγές των πρώτων μεταχριστιανικών αιώνων συμπεριλαμβάνουν τις Αρχάνες στην επικράτεια της ρωμαϊκής Κνωσού,⁴⁸ ενώ η εύρεση αραβικών νομισμάτων και βυζαντινής κεραμικής μαρτυρεί συναλλαγματική επαφή των “Αρχανιωτών” με τον νέο εμπορικό κόμβο που κατέστη ο Χάνδακας/Ηράκλειο κατά τα πρώιμα μεσαιωνικά χρόνια.⁴⁹ Η σχέση αυτή ισχυροποιήθηκε κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας, όπως προαναφέρθηκε, όταν οι Αρχάνες ως οργανικό τμήμα της παρακάντια, παρέμειναν στην άμεση δικαιοδοσία του ενετικού δημοσίου και της Κάντιας/Ηρακλείου.

⁴⁶ Δήμος Αρχανών-Αστερουσίων, 2014:8, 128.

⁴⁷ Χανιώτης, 1994:70-71.

⁴⁸ Sakellarakis & Sapouna-Sakellarakis, 1997:43-45.

⁴⁹ Το Ηράκλειο αναδείχθηκε σε διοικητικό και εμπορικό κέντρο κατά την αραβική κατάκτηση του νησιού (824-961). Η κεντρικότητα αυτή διατηρήθηκε και κατά τη ‘β’ βυζαντινή περίοδο (961-1204) και ενισχύθηκε περαιτέρω κατά την Ενετοκρατία (1211-1669).

Από τους τελευταίους αιώνες της Οθωμανοκρατίας, στο διάστημα της Κρητικής Πολιτείας αλλά και μετά την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα (1913), οι Αρχάνες μετατράπηκαν σταδιακά σε μια “αστικοποιημένη κωμόπολη”, υιοθετώντας –σχεδόν παράλληλα με το Ηράκλειο– στοιχεία του τεχνικού εκσυγχρονισμού αλλά και της πνευματικής ζωής των αρχών του 20^{ου} αιώνα: εγκατάσταση ηλεκτρισμού, λειτουργία ταχυδρομείου, ανάπτυξη συνεταιριστικών σχημάτων, δημιουργία αναπτυξιακών υποδομών για την αγροτοκτηνοτροφική παραγωγή, αλλά και ίδρυση σχολείων, πολιτιστικών συλλόγων, και υιοθέτηση της αστικής νεοκλασικής αρχιτεκτονικής.⁵⁰ Ωστόσο, παρά τον γοργό εκσυγχρονισμό τους, οι Αρχάνες δεν υπέπεσαν στην άναρχη πολεοδόμηση και βίαιη χωροταξική αναδιάρθρωση που γνώρισε η πόλη του Ηρακλείου. Διατηρώντας σε μεγάλο βαθμό τον παραδοσιακό πολεοδομικό ιστό, τα πλακόστρωτα σοκάκια και μια σχετικά ενιαία αρχιτεκτονική αισθητική, οι Αρχάνες απέφυγαν τις εκτεταμένες αλλοιώσεις που χαρακτήρισαν άλλες περιοχές της βόρειας Κρήτης. Πολλά από τα νεοκλασικά αρχοντικά του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα αναπαλαιώθηκαν, ενώ νεότερες οικοδομές εντάχθηκαν με τρόπο ώστε να διαφυλάσσεται η φυσιογνωμία του παραδοσιακού χώρου.⁵¹

Η επιλογή διατήρησης του παραδοσιακού πολεοδομικού ιστού αποτέλεσε τη βάση για το ισορροπημένο μοντέλο ανάπτυξης που προάγεται και θεσμικά στον 21ο αιώνα,⁵² καθώς η χιλιομετρική εγγύτητα με το οικονομικό και διοικητικό κέντρο του Ηρακλείου συνεχίζει να αποτελεί βασικό πόλο έλξης τόσο για μόνιμη εγκατάσταση, όσο και για σύντομες επισκέψεις αναψυχής. Από την περιοχή στρατηγικά απουσιάζουν οι μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες, και η τουριστική προβολή προσανατολίζεται προς μορφές ήπιου και “υπεύθυνου” τουρισμού, οι οποίες συνδυάζουν την επαφή με το φυσικό τοπίο (πεζοπορικές και ποδηλατικές διαδρομές, δραστηριότητες υπαίθρου), αλλά και εμπλοκή με το πολιτισμικό απόθεμα της περιοχής (επισκέψεις σε παραδοσιακούς οικισμούς, δίκτυα τοπικής κουζίνας και οινοπαραγωγής, κ.ά.). Παράλληλα, το ανεπτυγμένο μορφωτικό και πολιτισμικό υπόβαθρο των κατοίκων κινητοποίησε αρκετούς να λειτουργήσουν ως

⁵⁰ Τζομπανάκη, 2002: 90-98.

⁵¹ Τζομπανάκη, 2002. Ο οικισμός χαρακτηρίστηκε παραδοσιακός διατηρητέος με το ΠΔ 24-08-1999, το οποίο καθορίζει ειδικούς όρους και περιορισμούς δόμησης για την προστασία της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας του. Επιπλέον, έχουν λάβει ευρωπαϊκές και εθνικές διακρίσεις (Δήμος Αρχανών-Αστερουσίων, 2014:92).

⁵² Μετά τη διοικητική μεταρρύθμιση “Καλλικράτης” (2010), οι Αρχάνες εντάχθηκαν στον Δήμο Αρχανών-Αστερουσίων, ο οποίος περιλαμβάνει μια ευρεία γεωγραφική ενότητα που εκτείνεται από το βόρειο τμήμα του νομού Ηρακλείου έως το Λιβυκό πέλαγος και περιλαμβάνει συνολικά 55 χωριά (Δήμος Αρχανών-Αστερουσίων, 2014:70).

ερευνητές, συλλέκτες και καταγραφείς της τοπικής ιστορίας και λαογραφίας, συμβάλλοντας στην ανάδειξή τους ως ενεργά στοιχεία της συλλογικής τοπικής ταυτότητας.⁵³

Στη σύγχρονη εποχή, λοιπόν, οι Αρχάνες λειτουργούν ως σύνθετος αστικός, αγροτικός και τουριστικός χώρος. Ο παραδοσιακός οικισμός με τα καλαίσθητα πετρόκτιστα σπίτια και τα καλντερίμια, τα αναπαλαιωμένα αρχοντικά με τα έντονα χρώματα, οι ενετικές εκκλησίες και οι μινωικοί αρχαιολογικοί χώροι συνυπάρχουν με καλλιεργήσιμες εκτάσεις, οικογενειακές βιοτεχνίες, μικρούς τουριστικούς ξενώνες και προστατευόμενα τοπία φυσικού κάλλους. Οι αποσπασματικές μεν, αλλά σαφείς μαρτυρίες της οικονομικής και παραγωγικής συνέχειας –από τους μινωικούς πίθους μέχρι τις ενετικές συμβολαιογραφικές πράξεις, και από τις τοπωνυμικές επιβιώσεις έως τους σύγχρονους αμπελώνες– λειτουργούν ως το αφηγηματικό νήμα που συνδέει τους υλικούς και άυλους "μάρτυρες" του τοπικού παλίμψηστου και επιτρέπει τη νοητή σύνδεση της αρχαίας Αχάρνας με το σημερινό κοινωνικό γίγνεσθαι. Μέσα από αυτή τη διαρκή συνύπαρξη διαφορετικών χρήσεων, χρονικοτήτων και μορφών μνήμης, οι Αρχάνες συνθέτουν έναν πολύσημο τόπο όπου το ιστορικό παλίμψηστο παραμένει ενεργό στοιχείο της καθημερινής ζωής και της τοπικής ταυτότητας.

⁵³ Βλ. υποσημ.40.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Από τη Θεωρία στην Πράξη: Σχεδιάζοντας το Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών

Η θεωρητική διερεύνηση και οι προβληματισμοί που αναπτύχθηκαν στο πρώτο μέρος της εργασίας γύρω από τη Δημόσια Ιστορία, τη Δημόσια Αρχαιολογία και τις δυνατότητες των ψηφιακών μέσων στη διαχείριση και επικοινωνία του παρελθόντος αποτέλεσαν το εννοιολογικό υπόβαθρο για τον σχεδιασμό του «Ψηφιακού Μουσείου Αρχανών». Το έργο αυτό συνιστά μια απόπειρα μεταφοράς των θεωρητικών αρχών της Δημόσιας Ιστορίας και Αρχαιολογίας σε μια ψηφιακή υλικότητα που ενθαρρύνει την πρόσβαση, την πολυφωνία και τον αναστοχασμό γύρω από το παρελθόν ενός τόπου με πλούσια αρχαιολογική και ιστορική διαστρωμάτωση. Στο δεύτερο αυτό μέρος, λοιπόν, παρουσιάζονται η στοχοθεσία, η μεθοδολογία και οι φάσεις υλοποίησης της εφαρμογής, από τον αρχικό “εννοιολογικό” σχεδιασμό ως την πραγμάτωσή του σε οπτικοποιημένη ψηφιακή υλικότητα.⁵⁴

3.1 Στοχοθεσία και εννοιολογικός σχεδιασμός

Η επιλογή των Αρχανών συνδέεται τόσο με τον ιδιαίτερα πυκνό αρχαιολογικό και ιστορικό χαρακτήρα της περιοχής όσο και με την απουσία μιας ενιαίας, δημόσια προσβάσιμης ψηφιακής πλατφόρμας που να συγκεντρώνει και να συνδέει το ετερογενές αυτό υλικό. Παρά την πλούσια επιστημονική έρευνα στην περιοχή, τα πορίσματα παραμένουν διάσπαρτα σε ακαδημαϊκές μελέτες, μεμονωμένες δημοσιεύσεις σε συλλογικούς τόμους (συχνά ξενόγλωσσους), εξειδικευμένες ψηφιοποιημένες πλατφόρμες, λιγοστές επίσημες ιστοσελίδες και προσωπικά ιστολόγια.

Το Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών, λοιπόν, φιλοδοξεί να λειτουργήσει ως ένας συγκεντρωτικός ψηφιακός χώρος τεκμηρίωσης και αφήγησης, ικανός να συνδέσει αρχαιολογικά δεδομένα, ιστορικές πληροφορίες, τοπικές μνήμες και ψηφιακά τεκμήρια σε ένα ενιαίο περιβάλλον, διαδικτυακά προσβάσιμο και ανοιχτό για πολιτιστική, εκπαιδευτική και ερευνητική χρήση. Μέσα από την αξιοποίηση της ερμηνευτικής δυναμικής του παλίμψηστου, το “βαθύ” παρελθόν της περιοχής δεν παρουσιάζεται σαν μια γραμμική ιστορική αφήγηση, αλλά σαν ένα σύνολο διαστρωματώσεων όπου παρελθόν και παρόν

⁵⁴ Η εφαρμογή «Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών: το παλίμψηστο ενός τόπου» αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής εργασίας, λειτουργεί σε τοπικό περιβάλλον (local server) και δεν είναι δημόσια διαθέσιμη στο διαδίκτυο.

συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο αναδεικνύεται η αξία της βιωματικής μνήμης και ενθαρρύνεται η συμμετοχή της κοινότητας ως φορέα γνώσης και νοηματοδότησης του παρελθόντος. Παράλληλα, επισημαίνεται η υλική και άυλη πολυπλοκότητα των Αρχανών (το χωροχρονικό “παλίμψηστο” του τόπου), αποφεύγοντας την παρουσίαση των ιστορικών μετασχηματισμών της μέσα από ένα μονοφωνικό και γραμμικό αφηγηματικό σχήμα. Με τον τρόπο αυτό, το ψηφιακό μουσείο προσεγγίζεται όχι μόνο ως μέσο μετάδοσης γνώσης και ιστορικής πληροφόρησης, αλλά και ως χώρος διαλόγου και κριτικής εμπλοκής με το παρελθόν.

Το έργο απευθύνεται σε ένα ευρύ κοινό (ερευνητές, εκπαιδευτικούς, μαθητές, κατοίκους και επισκέπτες) χωρίς να προϋποθέτει εξειδικευμένες γνώσεις. Η γλώσσα της αφήγησης είναι εκλαϊκευμένη αλλά όχι απλουστευτική, ενσωματώνοντας επιλεκτικά επιστημονική ορολογία (επεξηγούμενη μέσω υπερσυνδέσμων), ώστε να δημιουργείται ένα κοινό σημείο γλωσσικής επικοινωνίας μεταξύ ειδικού και μη ειδικού.

3.2 Μεθοδολογία έρευνας και φάσεις υλοποίησης

Αφετηρία της εργασίας αποτέλεσε ο “εννοιολογικός σχεδιασμός” του έργου, δηλαδή «η οργάνωση της πληροφορίας με τρόπο που να παράγει ένα εννοιολογικό και ανοιχτό αφήγημα, το οποίο θα “μεταφραστεί” και θα μετασχηματιστεί μέσω της οπτικοποίησης σε μια ψηφιακή υλικότητα».⁵⁵ Καθώς το έργο υλοποιείται ως ακαδημαϊκή εργασία και όχι ως ψηφιακό συμπλήρωμα ενός υφιστάμενου μουσείου, ο σχεδιασμός επέτρεψε τον πειραματισμό με το “παλίμψηστο” ως ερμηνευτικό και δομικό άξονα. Για το Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών, βασικό ζητούμενο ήταν η μετάφραση του αρχαιολογικού παλίμψηστου –μιας νοηματικά σύνθετης έννοιας– σε απτή, διαδραστική μορφή.

Πιο συγκεκριμένα:

- ◆ Πώς μεταφέρονται οι θεωρητικές και επιστημολογικές προσεγγίσεις σε συγκεκριμένες αφηγηματικές και σχεδιαστικές επιλογές;
- ◆ Πώς οπτικοποιούνται πολλαπλά χρονικά επίπεδα, τύποι τεκμηρίων και ερμηνευτικές οπτικές σε μια συνεκτική αλλά όχι απλουστευτική αφήγηση;

⁵⁵ Πεντάζου, 2016:74.

- ◆ Πώς αποδίδονται η χωρικότητα και η υλικότητα τοπίων, μνημείων και αντικειμένων (όγκος, υφή, αισθητηριακό αποτύπωμα) μέσα από άυλες ψηφιακές αναπαραστάσεις;
- ◆ Πώς μπορεί μια επιμελημένη ψηφιακή υλικότητα να λειτουργήσει ως δημόσιος χώρος διαλόγου και ουσιαστικής συμμετοχής;

Η υπερφόρτωση και πολυδιάσπαση των πληροφοριών, η απώλεια αφηγηματικής συνοχής και η σύγχυση του χρήστη αποτελούν διαρκείς προκλήσεις στον ψηφιακό σχεδιασμό.⁵⁶ Η ψηφιακή απόδοση του αρχαιολογικού παλίμψηστου, συνεπώς, αντιμετωπίστηκε ως κεντρικό μεθοδολογικό ζήτημα.

Αντίστοιχα σημαντική υπήρξε η επιλογή της τεχνολογικής εργαλειοθήκης, οι δυνατότητες και περιορισμοί της οποίας καθορίζουν την τελική μορφή της ψηφιακής υλικότητας. Για την οργάνωση και τεκμηρίωση του ψηφιακού υλικού επιλέχθηκε η πλατφόρμα *Omeka Classic*, ένα σύστημα διαχείρισης περιεχομένου ανοιχτού κώδικα που αξιοποιείται ευρέως σε ψηφιακές συλλογές, αρχειακά αποθετήρια και διαδικτυακές εκθέσεις πολιτιστικού περιεχομένου.⁵⁷ Η Omeka διαθέτει δομή βάσης δεδομένων, δεν απαιτεί γνώσεις προγραμματισμού και προσφέρει εκτενείς δυνατότητες σχεδιαστικής επιμέλειας, πολυμεσικής προβολής και ψηφιακής αφήγησης μέσω της ενσωμάτωσης ποικίλων πρόσθετων (plugins). Υποστηρίζει πολυτροπικά τεκμήρια (κείμενα, φωτογραφίες, οπτικοακουστικά αρχεία, τρισδιάστατες απεικονίσεις, χρονογραμμές και GIS) τα οποία καταχωρίζονται με βάση το διεθνές πρότυπο μεταδεδομένων Dublin Core, διασφαλίζοντας έγκυρη και διαλειτουργική τεκμηρίωση. Κάθε τεκμήριο (item) μπορεί να συνδέεται με διαφορετικές ενότητες (collections), θεματικές εκθέσεις (exhibits) και αφηγήσεις (neatline storytelling), η ταξινόμησή τους μπορεί να οργανωθεί με βάση χρονολογικούς, χωρικούς ή ερμηνευτικούς άξονες, δίνοντας δυνατότητες δυναμικής προσπέλασης του περιεχομένου. Αυτή η ευέλικτη δομή εξυπηρετεί ιδανικά τη λογική του παλίμψηστου: κάθε ενότητα μπορεί να αναδεικνύει ένα “στρώμα” του τόπου, μια χρονική περίοδο ή μια ιστορική αφήγηση, λειτουργώντας περισσότερο ως πλαίσιο εξερεύνησης παρά ως προκαθορισμένη και γραμμική πορεία εξιστόρησης του παρελθόντος.

Έχοντας συγκεκριμενοποιήσει τόσο το τεχνολογικό υπόβαθρο όσο και την σχεδιαστική κατεύθυνση, η εργασία κινήθηκε σε τρία διακριτά και αλληλοσυνδεδεμένα

⁵⁶ Wyman κ.ά., 2011 :465-467· Πεντάζου, 2016 :134.

⁵⁷ <https://omeka.org/classic/>

στάδια, που δεν αναπτύχθηκαν σε μια αυστηρή ακολουθία αλλά αναπροσαρμόζονταν μέχρι την τελική οπτικοποίηση του ψηφιακού μουσείου.

α. Στάδιο έρευνας:

Το πρώτο στάδιο περιλάμβανε τη συγκέντρωση, αξιολόγηση και τεκμηρίωση του υλικού που θα υποστήριζε το έργο. Η προϋπάρχουσα ερευνητική εξοικείωσή μου με τα αρχαιολογικά και ιστορικά δεδομένα των Αρχανών (λόγω επιστημονικής ειδίκευσης στην προϊστορική αρχαιολογία, όσο και ως κατοίκου της ευρύτερης περιοχής) διευκόλυνε τον εντοπισμό πηγών και την αρχική χαρτογράφηση και αποδελτίωση των πληροφοριών. Η ερευνητική διαδικασία κινήθηκε προς τρεις κατευθύνσεις: εξειδικευμένη βιβλιογραφική έρευνα σε ανασκαφικές εκθέσεις, επιστημονικές μονογραφίες, ακαδημαϊκά άρθρα και μελέτες· επιτόπιες επισκέψεις σε μνημεία, φωτογραφική και οπτικοακουστική καταγραφή, συζητήσεις με κατοίκους και αναζήτηση προφορικών μαρτυριών· στοχευμένη αναζήτηση στο διαδίκτυο για αξιόπιστο πολυμεσικό υλικό και συμπληρωματικές πληροφορίες.

Το πληροφοριακό υλικό που συγκεντρώθηκε (γραπτές πηγές, φωτογραφίες, σχεδιαστικές αναπαραστάσεις, τρισδιάστατες απεικονίσεις, αρχειακά ντοκουμέντα, οπτικοακουστικό υλικό, προφορικές μαρτυρίες, χάρτες και GIS) καταχωρίστηκε στο OMEKA συνοδευόμενο από πλήρη μεταδεδομένα Dublin Core (**Εικ.5**). Η εργασία αυτή διασφάλισε ότι κάθε αποσπασμένη πληροφορία μπορεί να ιχνηλατηθεί στα αρχικά της συμφραζόμενα, διευκολύνοντας τη μετέπειτα ανάκληση και αξιοποίησή της στην συγκρότηση ψηφιακών εκθέσεων.

β. Στάδιο επιμέλειας αφηγηματικού σχεδιασμού:

Το επόμενο στάδιο αφορούσε την επιμελητική επεξεργασία του υλικού και τη σύνθεση των μεμονωμένων τεκμηρίων σε πολυεπίπεδες θεματικές ενότητες. Κάθε ενότητα αναπτύχθηκε γύρω από πέντε βασικούς άξονες: *χρόνο, τόπο, αφήγηση (storytelling), μνήμη και διαδραστικότητα*, οι οποίοι θα μπορούσαν να αποτυπώσουν την πολυδιάστατη ιστορική και πολιτισμική ταυτότητα των Αρχανών μέσα από την συνύπαρξη πολλαπλών χρονικών, χωρικών και ερμηνευτικών στρωμάτων.

Κατά το στάδιο αυτό:

- ◆ καθορίστηκαν οι αφηγηματικοί άξονες και διαμορφώθηκαν ενότητες και υποενότητες (**Εικ.6**),

- ◆ επιλέχθηκαν τα ευρετηριασμένα τεκμήρια που θα πλαισίωναν τις θεματικές εκθέσεις και τις μικροϊστορίες,
- ◆ συντάχθηκαν πρωτότυπα κείμενα με βάση τις αποθησαυρισμένες πηγές, και
- ◆ συνδέθηκαν μέσω ετικετών (tags) τα διαφορετικού τύπου, αλλά συναφούς θεματικής, τεκμήρια.

Η χρήση των ετικετών επέτρεψε τη δημιουργία ενός πλέγματος διασυνδέσεων που υπερβαίνει τον μονοδιάστατο “εγκιβωτισμό” της πληροφορίας σε ένα αυστηρό χωροχρονικό πλαίσιο. Έτσι, λόγου χάρη, η *Τουρκογειτονιά* δεν περιορίζεται στον τόπο όπου ανασκάφθηκε το μινωικό ανακτορικό συγκρότημα, αλλά συνδέεται με το οθωμανικό παρελθόν, καθώς και με τη μνήμη των κατοίκων που την βίωσαν ως ζωντανή γειτονιά πριν την αρχαιολογική της ανάδειξη.

Ο σχεδιασμός της αρχιτεκτονική του ιστότοπου διαμορφώθηκε με γνώμονα την εφαρμογή της πολυεπίπεδης αφηγηματικής ροής: ο χρήστης καλείται να προσεγγίσει το παρελθόν μέσα από πολλαπλές διαδρομές (χρονικές, χωρικές, θεματικές και αφηγηματικές), χωρίς να εγκλωβίζεται σε μια μονοφωνική ή γραμμική αφήγηση.

γ. Στάδιο υλοποίησης

Στο τρίτο στάδιο, οι σχεδιασμένες ενότητες μετατράπηκαν σε λειτουργικό ψηφιακό περιβάλλον. Η πολυμεσική πληροφορία ενσωματώθηκε σε θεματικές αφηγήσεις, καθορίστηκαν οι δομές πλοήγησης στο περιεχόμενο, τα επίπεδα ανάπτυξης κάθε ενότητας και οι μορφές αλληλεπίδρασης και συμμετοχής του κοινού.

Ο έλεγχος της λειτουργικότητας του ιστοτόπου από την πλευρά του χρήστη οδήγησε σε διαδοχικές αναπροσαρμογές της αρχιτεκτονικής της πλατφόρμας, της οργάνωσης των ενοτήτων, της μορφής της διεπαφής και των πρόσθετων (plugins) που αξιοποιήθηκαν. Οι παρεμβάσεις αυτές στόχευαν να διασφαλιστεί η ευχρηστία της πλοήγησης, η αρτιότητα των ψηφιακών αναπαραστάσεων και η διαδραστικότητα των τεχνολογικών επιλογών. Με την ολοκλήρωση του σταδίου αυτού, το ψηφιακό μουσείο απέκτησε τη μορφή ενός λειτουργικού ψηφιακού περιβάλλοντος (Εικ.7).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Παρουσίαση του «Ψηφιακού Μουσείου Αρχανών: το παλίμψηστο ενός τόπου»⁵⁸

4.1 Η διάρθρωση της ψηφιακής πλατφόρμας

Το «Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών» οργανώνεται σε επτά ενότητες, οι οποίες εμφανίζονται στο κύριο μενού και αντιστοιχούν σε διαφορετικούς τύπους σελίδων και λειτουργιών της πλατφόρμας Omeka Classic. Η διάκριση αυτή εξασφαλίζει ομαλή πλοήγηση, σαφήνεια στη δομή και δυνατότητα πολλαπλών διαδρομών ανάγνωσης του περιεχομένου.

Στην Αρχική σελίδα παρουσιάζονται ο τίτλος και ο υπότιτλος του έργου στο ανώτερο τμήμα (header), ενώ στο κάτω μέρος (footer) αναγράφονται η ταυτότητα του έργου, οι όροι χρήσης και τα στοιχεία επικοινωνίας (**Εικ.8**). Στο κέντρο υπάρχει λωρίδα με επιλεγμένες φωτογραφίες που εναλλάσσονται, και το κείμενο καλωσορίσματος με συνοπτική παρουσίαση της εφαρμογής και ενεργούς υπερσυνδέσμους των εννοιών. Κάτω από το καλωσόρισμα ενσωματώνεται διαδραστικός χάρτης, μέσω του οποίου ο χρήστης περιηγείται επιλέγοντας σημεία ενδιαφέροντος και συνδεδεμένα τεκμήρια.

Το κεντρικό μενού παραμένει σταθερά ορατό στην κορυφή της σελίδας, προσφέροντας στους χρήστες πολλαπλές “πύλες εισόδου” στο περιεχόμενο με βάση:

- Χρόνο → Στρώματα Χρόνου,
- Χώρο → Τόποι & Διαδρομές,
- Θέμα → Θεματικές Εκθέσεις,
- Αφήγηση → Αφηγήσεις & Μικροϊστορίες,
- Μνήμη/Συμμετοχικότητα → Θύμησες κατοίκων,
- Διαδραστικότητα → Διαδραστικές εφαρμογές.

⁵⁸ Η εφαρμογή «Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών» λειτουργεί σε τοπικό περιβάλλον (local server) και δεν είναι δημόσια διαθέσιμη στο διαδίκτυο (βλ.σημ.54). Ως εκ τούτου, η παρουσίασή της στο κείμενο γίνεται μέσω περιγραφής της δομής και επιλεκτικών στιγμιότυπων οθόνης (screenshots), τα οποία παρατίθενται στο Παράρτημα.

Οι εσωτερικές διασυνδέσεις μεταξύ τεκμηρίων, εποχών, τόπων και αφηγήσεων επιτρέπουν τη μη γραμμική πλοήγηση, όπου ο χρήστης ανακαλύπτει το περιεχόμενο χωρίς προκαθορισμένη σειρά και με βάση τα ενδιαφέροντά του.

Πιο συγκεκριμένα:

A) Η ενότητα «**Στρώματα Χρόνου**» παρουσιάζει την ιστορική εξέλιξη των Αρχανών, διαρθρωμένη σε έξι συμβατικούς χρονολογικούς ορίζοντες:

- Προϊστορική περίοδος: 4000 – 1000 π.Χ.
- Ιστορικοί χρόνοι: 1000 – 67 π.Χ.
- Ύστερη Αρχαιότητα: 67 π.Χ. – 961 μ.Χ.
- Μέσοι χρόνοι: 961 - 1669 μ.Χ.
- Νεότερη περίοδος: 1669 - 1913 μ.Χ.
- Σύγχρονα χρόνια: 1913 - σήμερα

Κάθε ενότητα συγκεντρώνει τα αντίστοιχα τεκμήρια (αντικείμενα, φωτογραφίες, χάρτες, αρχεία), λειτουργώντας ως η βασική χρονολογική ταξινόμηση του υλικού (**Εικ.9**). Η δομή αυτή προσφέρει μια γραμμική ανάγνωση της ιστορικής εξέλιξης και συγκριτική προσέγγιση των περιόδων για όποιον το επιθυμεί.

B) Η ενότητα «**Τόποι & Διαδρομές**» παρουσιάζει το αρχαιολογικό και πολιτισμικό τοπίο των Αρχανών (Επάνω Αρχάνες, Κάτω Αρχάνες, Γιούχτας, Φουρνί, Βαθύπετρο) με στόχο να συνδέσει την αφήγηση με τον γεωγραφικό χώρο και να αναδείξει τη διαχρονία και τον μετασχηματισμό του.

Κάθε τόπος αναπτύσσεται σαν μικρή έκθεση με υποσελίδες και πολυμεσικό υλικό: χαρτογραφικά εργαλεία, πανοραμικές φωτογραφίες, βίντεο, ηχοτοπία, τρισδιάστατες αναπαραστάσεις. Κάθε υποενότητα παρουσιάζεται αυτόνομα αλλά όχι απομονωμένα: μέσω ετικετών και διασυνδέσεων, κάθε τόπος συνδέεται με διαφορετικά *Στρώματα Χρόνου*, *Ψηφιακά Εκθέματα*, *Αφηγήσεις* και τη *Χρονογραμμή*, δημιουργώντας δίκτυα περιεχομένου που αποτυπώνουν την ιστορική πολυπλοκότητα.

Γ) Η ενότητα «**Θεματικές Εκθέσεις**» περιλαμβάνει παρουσιάσεις που εστιάζουν σε μνημεία, τοπία και πολιτισμικές πρακτικές. Κάθε έκθεση συνδέει τεκμήρια από διαφορετικές περιόδους και μέρη, και φιλοξενεί πολλαπλές αναγνώσεις μέσα από τις οποίες

διαφορετικές ομάδες (κάτοικοι, αρχαιολόγοι, ερευνητές, επισκέπτες) νοσηματοδοτούν το παρελθόν του τόπου. Έτσι, οι εκθέσεις λειτουργούν σαν εναλλακτικές διαδρομές πλοήγησης διαμορφώνοντας διαφορετικά αφηγηματικά “μονοπάτια”, όπως «Η Αχάρνα κάτω από την Αρχάνα: ζώντας με το παρελθόν» ή «Αντιμέτωποι με το θάνατο: ταφικά έθιμα ανά τους αιώνες», αναδεικνύοντας διαχρονικά και μεταβαλλόμενα μοτίβα, πολιτισμικές πρακτικές και ιστορικές όψεις των Αρχανών.

Δ) Η ενότητα «**Ψηφιακά Εκθέματα**» λειτουργεί ως το αποθετήριο όλων των τεκμηρίων. Μέσω της λειτουργίας “φυλλομέτρηση τεκμηρίων” (Item Browse), ο χρήστης μπορεί να προσπελάσει το υλικό με βάση: λέξεις-κλειδιά (tags), τύπο τεκμηρίου, ή παρόμοιας θεματικής διασυνδεδεμένα αντικείμενα (Related Items). Οι συνδέσεις αυτές επιτρέπουν την ανακάλυψη περιεχομένου ανεξαρτήτως εποχής ή τόπου, όπως π.χ. μέσω της ετικέτας «ανασκαφές Αρχανών», «τοπικά έθιμα», «δημοσίευμα εφημερίδας», κ.ά.

Ε) Η πολυσυλλεκτική ενότητα «**Αφηγήσεις και Μικροϊστορίες**» συγκεντρώνει σύντομες ιστορίες αντικειμένων, χώρων ή ανθρώπων που ενσωματώνουν την ανθρώπινη εμπειρία, τη μνήμη και το βίωμα, αλλά και τις βιογραφίες αντικειμένων. Έτσι, λ.χ., στην υποενότητα «Ανασκαφές: άνθρωποι και τόποι» προβάλλεται η αλληλεπίδραση κατοίκων και αρχαιολόγων μέσα από προφορικές μαρτυρίες, ανασκαφικά ημερολόγια, φωτογραφίες και δημοσιεύματα στον τοπικό Τύπο. Αντιστοίχως, η υποενότητα «Η βιογραφία ενός πίθου» εξιστορεί την μεταβαλλόμενη χρήση του από οικιακό σκεύος αποθήκευσης σε ταφικό αγγείο και τελικά μουσειακό έκθεμα.

ΣΤ) Η ενότητα «**Διαδραστικές Εφαρμογές**» συγκεντρώνει τα διαδραστικά εργαλεία της εφαρμογής:

- Χρονολόγιο: Η διαδραστική χρονογραμμή “αγκιστρώνει” στον χρόνο τα διάφορα ιστορικά φαινόμενα και τα υλικά τους κατάλοιπα, οπτικοποιώντας συνέχειες, ασυνέχειες και κενά στην επιστημονική γνώση.
- Χάρτης: Μέσα από τον διαδραστικό χάρτη οι χρήστες μπορούν να εξερευνήσουν μνημεία της περιοχής, και ευρήματα στον χώρο που βρέθηκαν ή που εκτίθενται.
- Παρουσιάσεις: Ενσωματώνονται παρουσιάσεις θεμάτων με διαδραστικό τρόπο.
- Εκπαιδευτική ζώνη: Παρέχει επιμελημένες δραστηριότητες μάθησης και παιχνιδιού για διαφορετικές ηλικίες.

➤ Ψηφιακά Αρχεία και Πηγές: Συγκεντρώνει συνδέσμους από ψηφιακά αποθετήρια και αξιόπιστες ιστοσελίδες που περιέχουν ψηφιοποιημένο αρχειακό υλικό και βιβλιογραφικές πηγές αναφορικά με το φυσικό τοπίο, την ιστορία, την αρχαιολογία και τη λαογραφία των Αρχανών.

Ζ) Η τελευταία ενότητα «**Θύμησης κατοίκων**» φιλοδοξεί να συνδέσει το παρελθόν με το παρόν, την επιστημονική πληροφόρηση με τη βιωματική εμπειρία μέσα από την ουσιαστική εμπλοκή ανθρώπων που σχετίζονται με τον τόπο αυτό: κατοίκους και επισκέπτες ανεξαρτήτως ηλικίας, μορφωτικού επιπέδου ή γνωστικού αντικειμένου.

Μέσω του αντίστοιχου πρόσθετου (plugin Contribution), οι χρήστες μπορούν να καταθέσουν προσωπικές ιστορίες, φωτογραφίες, ψηφιοποιημένα αρχεία στην υποενότητα «Μοιράσου τη γνώση σου». Οι μαρτυρίες αυτές δημοσιεύονται στην υποενότητα «Άκου μια ιστορία», ενώ ο «Χάρτης της μνήμης» προβάλλει τις φωτογραφίες ή τις αφηγήσεις που έχουν κατατεθεί με σημείωση γεωεντοπισμού. Η υποχρέωση βασικού υπομνηματισμού από πλευράς του χρήστη για το υλικό που συνεισφέρει και ο έλεγχος εγκυρότητας από τον επιμελητή προτού τη δημοσιεύσει του, διασφαλίζουν την υπεύθυνη συμμετοχή και την αξιοπιστία της ιστορικής μαρτυρίας και συνολικότερα του περιεχομένου που διαμοιράζεται.

4.2 Παρουσίαση πιλοτικών ενοτήτων

Για την οπτικοποίηση του σχεδιασμού και την πρακτική επίδειξη των δυνατοτήτων της πλατφόρμας υλοποιήθηκαν τρεις ενδεικτικές υποενότητες, καθεμία από τις οποίες αναδεικνύει μια εναλλακτική κατεύθυνση αφήγησης και παρουσίασης του παρελθόντος των Αρχανών.

Α. Θεματική έκθεση: «Η διαχρονική ιερότητα του Γιούχτα»

Η πρώτη πιλοτική έκθεση επικεντρώνεται στον Γιούχτα, ένα εμβληματικό παράδειγμα πολιτισμικού τοπίου όπου η φυσική μορφολογία, η αρχαιολογική τεκμηρίωση και η συμβολική φόρτιση συνυφαίνουν ένα πολυεπίπεδο πλέγμα νοημάτων. Η επιλογή του Γιούχτα επιτρέπει την ανάδειξη της σχέσης ανάμεσα στο τοπίο, την τελετουργία και τη συλλογική μνήμη, ενώ παράλληλα αξιοποιεί τις δυνατότητες της πλατφόρμας για πολυμεσική και χωρική αφήγηση.

Η έκθεση αναπτύσσεται σε πέντε υποσελίδες, καθεμία από τις οποίες προσφέρει διαφορετικό επίπεδο εμβάθυνσης: το ιερό τοπίο, το μινωικό ιερό κορυφής, η μετάβαση στη χριστιανική παράδοση, οι μαρτυρίες περιηγητών και η σύγχρονη πρόσληψη του Γιούχτα. Η αρχική σελίδα περιλαμβάνει συνοπτική εισαγωγή για τη διαχρονική χρήση του βουνού ως τόπου λατρείας, συνοδευόμενη από τρισδιάστατη πανοραμική λήψη του όρους (**Εικ.10**). Η επιλογή της τρισδιάστατης οπτικής ενισχύει την κατανόηση του Γιούχτα ως τοπίου και όχι ως απομονωμένου μνημειακού τόπου: η δυνατότητα περιστροφής του μοντέλου 360 μοίρες επιτρέπει στους χρήστες να αντιληφθούν την υλική υπόσταση του φυσικού τοπίου, την πανοπτική σχέση του βουνού με τις Αρχάνες και την πεδιάδα του Ηρακλείου, και την κεντρικότητα που απολάμβανε διαχρονικά στην καθημερινή εμπειρία και τις μεταφυσικές αντιλήψεις των κατοίκων.

Οι υπόλοιπες υποσελίδες οργανώνουν το περιεχόμενο σε θεματικές ενότητες που συνδυάζουν αρχαιολογικά δεδομένα, ιστορικές μαρτυρίες και στοιχεία της σύγχρονης συλλογικής μνήμης. Κάθε υποσελίδα αξιοποιεί πολυμεσικό υλικό (κείμενα, φωτογραφίες, χάρτες, τρισδιάστατες απεικονίσεις, οπτικοακουστικό υλικό) από ετερογενή τεκμήρια διαφορετικών περιόδων (αναθήματα, κατόψεις, περιηγητικές περιγραφές, προφορικές μαρτυρίες, ζωγραφικές απεικονίσεις) (**Εικ.11**).

Με αυτόν τον τρόπο ο Γιούχτας δεν παρουσιάζεται αποκλειστικά ως αρχαιολογικός χώρος, αλλά ως πολυφωνικός τόπος με πολλαπλές χρονικότητες και σημασίες που εκτείνονται από την προϊστορική λατρεία έως τις σύγχρονες αντιλήψεις. Η δομή της έκθεσης επιτρέπει στον χρήστη να προσεγγίσει το περιεχόμενο μέσα από διαφορετικές διαδρομές, αξιοποιώντας τις δυνατότητες για μη γραμμική αφήγηση και διασύνδεση τεκμηρίων.

Β. Θεματική έκθεση: «Ανεμόσπηλια: ανασκαφή, ερμηνείες και διάλογος»

Η έκθεση αυτή εστιάζει σε μια από τις πιο συζητημένες αρχαιολογικές ανακαλύψεις της μινωικής Κρήτης: την υπόθεση της ανθρωποθυσίας στα Ανεμόσπηλια. Στόχος της ενότητας δεν είναι μόνο η παρουσίαση των ευρημάτων της ανασκαφής, αλλά και η γνωριμία του κοινού με την ίδια την διαδικασία παραγωγής της αρχαιολογικής γνώσης: πώς τα δεδομένα συλλέγονται, ερμηνεύονται, αμφισβητούνται με μεθοδολογικό τρόπο και πώς τελικά διαμορφώνεται η επιστημονική εξήγηση.

Η έκθεση οργανώνεται σε έξι υποσελίδες, που ακολουθούν την πορεία της αρχαιολογικής εργασίας (**Εικ.12**):

α) Εντοπισμός και ανασκαφή της θέσης: παρουσιάζονται οι συνθήκες του τυχαίου εντοπισμού της θέσης, οι ενδείξεις αρχαιοκαπηλίας και οι πρώτες παρατηρήσεις των αρχαιολόγων που οδήγησαν στην έναρξη της ανασκαφής.

β) Αρχιτεκτονική του ιερού και ευρήματα ανά χώρο: περιγράφεται η αρχιτεκτονική του μινωικού κτίσματος και τα αντικείμενα που βρέθηκαν σε κάθε δωμάτιο· ο συνδυασμός χώρου-ευρημάτων αποτελεί τον πυρήνα της αρχαιολογικής κατανόησης σχετικά με την χρονολόγηση, τη λειτουργία και τον χαρακτήρα των αρχαίων καταλοίπων.

γ) Ανασκαφικά δεδομένα και ερωτήματα: αναλύονται οι παρατηρήσεις που προέκυψαν κατά την ανασκαφή και στις οποίες βασίστηκε η ερμηνεία του κτίσματος ως ιερού, αλλά και η υπόθεση της ανθρωποθυσίας: η θέση των σκελετών, τα ίχνη καύσης, η διάταξη των αντικειμένων και οι ενδείξεις σεισμικής καταστροφής (**Εικ.13**).

δ) Ερμηνείες και αντιπαραθέσεις: καταγράφονται οι διαφορετικές επιστημονικές προσεγγίσεις και τα αντεπιχειρήματα που διατυπώθηκαν στα αρχικά πορίσματα των ανασκαφών. Η ενότητα αναδεικνύει τη δυναμική της αρχαιολογικής ερμηνείας και τη σημασία της διεπιστημονικής συνεργασίας και κριτικής.

ε) Η ανθρωποθυσία στη δημόσια σφαίρα: εξετάζεται πώς η υπόθεση παρουσιάστηκε στα ΜΜΕ και πώς διαμορφώθηκε η δημόσια εικόνα του ευρήματος. Επιπλέον, περιλαμβάνονται αποσπάσματα μαρτυριών και αφηγήσεων της ανασκαφικής ομάδας σχετικά με τις αντιδράσεις που συνάντησαν.

στ) Διαδραστική παρουσίαση: ενσωματώνεται διαδραστική παρουσίαση που επιτρέπει την εξερεύνηση των επίμαχων ευρημάτων πατώντας πάνω σε επισημασμένα σημεία που συνδέονται με τεκμήρια του μουσείου (**Εικ.14**).

Η αρχική σελίδα εισάγει τον επισκέπτη στο θέμα, υπογραμμίζοντας ότι η αρχαιολογική ερμηνεία δεν αποτελεί μονοσήμαντη αλήθεια αλλά διαδικασία διερεύνησης, όπου δεδομένα, κενά και αμφισημίες συνυπάρχουν εγγενώς (**Εικ.12**). Η προσθήκη ανοιχτού ερωτήματος προς τον χρήστη ενισχύει τη συμμετοχική διάσταση και προτρέπει σε κριτική πρόσληψη της αφήγησης.

Κάθε υποσελίδα αξιοποιεί πολυμεσικά τεκμήρια που συνδέουν ευρήματα με τα συμφραζόμενά τους: ανασκαφικές φωτογραφίες, αποσπάσματα ημερολογίων, κατόψεις, ζωγραφικές δραματοποιήσεις, επιστημονικές δημοσιεύσεις και δημοσιεύματα Τύπου. Με τον τρόπο αυτό, ο επισκέπτης μπορεί να παρακολουθήσει βήμα-βήμα την πορεία της ανασκαφής, να κατανοήσει τα ερωτήματα που προέκυψαν, να δει πώς οι ανασκαφείς τα απάντησαν και ποιες εναλλακτικές προσεγγίσεις προτάθηκαν από άλλους ερευνητές.

Η συγκεκριμένη έκθεση, λοιπόν, αναδεικνύει τη διαφάνεια της επιστημονικής διαδικασίας, τη συνύπαρξη γνώσης και άγνοιας και την ανάγκη κριτικής αξιολόγησης των τεκμηρίων. Συνδυάζοντας διαδραστικότητα, πολυφωνία και τεκμηρίωση, το κοινό μπορεί να μετάσχει ενημερωμένα στην διαδικασία ερμηνείας του παρελθόντος με τρόπο προσβάσιμο και κριτικό. Η έκθεση προτρέπει τον επισκέπτη να συγκρίνει τις διαφορετικές εκδοχές, να αξιολογήσει τα επιχειρήματα και να διαμορφώσει την δική του τεκμηριωμένη άποψη για ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα της μινωικής αρχαιολογίας.

Γ. Θεματική έκθεση: “Η Αχάρνα κάτω από την Αρχάνα: ζώντας με το παρελθόν”

Η τρίτη πιλοτική έκθεση μεταφέρει την αφήγηση στον αστικό χώρο και εστιάζει στη διαχρονική συνύπαρξη αρχαίου και σύγχρονου οικισμού στις Επάνω Αρχάνες. Σε αντίθεση με τις άλλες δύο εκθέσεις (του Γιούχτα ως πολιτισμικού τοπίου, και του ιερού στα Ανεμόσπηλια ως παραδείγματος ερμηνευτικής πολυφωνίας) η παρούσα ενότητα αναδεικνύει το παλίμψηστο σε επίπεδο κατοίκησης: έναν τόπο όπου η καθημερινή ζωή διαπλέκεται με το παρελθοντικό ίχνος, τόσο στον χώρο όσο και στη μνήμη.

Η ενότητα οργανώνεται σε τέσσερις υποσελίδες, καθεμία από τις οποίες φωτίζει μια διαφορετική πτυχή της ιστορικής πολυπλοκότητας των Αρχανών:

α) Η σύγχρονη Αρχάνα (Εικ.15): παρουσιάζονται οι Επάνω Αρχάνες σαν ένας ζωντανός οικισμός που ενσωματώνει στοιχεία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής με νεότερες επεμβάσεις και χρήσεις. Η υποενότητα εισάγει τον επισκέπτη στη λογική του παλίμψηστου: ο οικισμός που βλέπουμε σήμερα δεν είναι (και δεν υπήρξε ποτέ) στατικός και ομοιογενής, αλλά αποτέλεσμα συνεχών μετασχηματισμών από το χθες, στο σήμερα και στο αύριο.

β) Η αρχαία Αχάρνα: περιγράφονται τα αρχαιολογικά κατάλοιπα της προϊστορικής και ιστορικής “Αχάρνας”, τα οποία εντοπίστηκαν διάσπαρτα μέσα στον σύγχρονο οικιστικό ιστό. Αν και τα τεκμήρια είναι ανισομερώς αποσπασματικά, αποκαλύπτουν μια μακραίωνη

ιστορία κατοίκησης. Η υποσελίδα αναδεικνύει την έννοια της ασυνέχειας της τεκμηρίωσης: το παρελθόν δεν είναι πάντα ορατό, αλλά επιβιώνει μέσα από θραύσματα, ίχνη και αποσπασματικές μαρτυρίες.

γ) Επικαλύψεις και ασυνέχειες (Εικ.16): εστιάζει στις χωρικές επικαλύψεις που χαρακτηρίζουν τις Αρχάνες. Παλιές και νέες φωτογραφίες, τοπωνύμια και παραδείγματα από συγκεκριμένα σημεία του οικισμού (π.χ. Τουρκογειτονιά, Άγ.Νικόλαος) αναδεικνύουν τον οικισμό σαν ένα πολυεπίπεδο σύνολο, όπου οι χρονικές στρώσεις δεν είναι διακριτές και ομοιόμορφες, αλλά αλληλοεπικαλυπτόμενες και δυναμικές.

δ) Συνοικία Τζαμί: μια γειτονιά 3.500 χρόνων: παρουσιάζει την ανασκαφή στο οικόπεδο Καλπαδάκη (1970-71), όπου αποκαλύφθηκαν διαδοχικά στρώματα κατοίκησης από τη σύγχρονη οικοδομή του 20ού αιώνα έως τα προϊστορικά κατάλοιπα του 1700 π.Χ. Μέσα από αφηγηματικό βίντεο που αναπαριστά την πορεία της ανασκαφικής διερεύνησης, ο επισκέπτης “κατεβαίνει” νοητά στον χρόνο ακολουθώντας τη στρωματογραφική ακολουθία. Κάθε στρώμα συνοδεύεται από σύντομη περιγραφή των αρχιτεκτονικών καταλοίπων, των ευρημάτων και της σημασίας τους (Εικ.17).

Απεικονίσσεις διαφορετικών εποχών (ζωγραφικά σχέδια του 18ου και 19ου αιώνα, φωτογραφίες των νεότερων χρόνων και σύγχρονες λήψεις) αναδεικνύουν την μεταμόρφωση του τοπίου αλλά και τη συνέχεια της οικιστικής ζωής. Την αφήγηση εμπλουτίζουν προφορικές μαρτυρίες, οι οποίες συνδέουν τα ορατά κατάλοιπα με την άυλη υπόσταση της μνήμης και της τοπικής ιστορίας. Χάρτες, αρχαιολογικές κατόψεις και φωτογραφίες ευρημάτων επιτρέπουν στον χρήστη να κατανοήσει τη χωρική διάρθρωση του αρχαίου οικισμού και τη σχέση του με το αστικό περιβάλλον, ενώ τοπωνύμια αναδεικνύουν πώς στοιχεία του παρελθόντος διατηρούνται προφορικά μεταφέροντας ιστορική γνώση στο σήμερα.

Η έκθεση αυτή, λοιπόν, εξερευνά τη σχέση ανάμεσα στο αρχαιολογικό υπόστρωμα και τη σύγχρονη ζωή, αναδεικνύοντας ότι τα στρώματα του χρόνου δεν αποτελούν αφηρημένες έννοιες αλλά συστατικά στοιχεία της καθημερινής εμπειρίας. Το παρελθόν δεν έχει “παρέλθει”: παραμένει ορατό, βιωμένο και ενεργό μέσα στον σημερινό οικισμό. Η εμβύθιση στη στρωματογραφία του οικοπέδου Καλπαδάκη, ιδιαίτερα, καταδεικνύει με τον πιο άμεσο τρόπο τη λογική των επάλληλων στρωμάτων: ο ίδιος χώρος χρησιμοποιήθηκε, εγκαταλείφθηκε, ξαναχρησιμοποιήθηκε και μετασχηματίστηκε μέσα στους αιώνες,

αφήνοντας πίσω του υλικά ίχνη που μαρτυρούν την ζωή και τις ασχολίες γενεών αρχαίων “Αρχανιωτών”. Μέσα από τεκμήρια, μαρτυρίες και στρωματογραφικές αφηγήσεις παρουσιάζεται η συνεχής μεταμόρφωση του χώρου και ο τρόπος με τον οποίο οι κάτοικοι ζουν “πάνω” και “μαζί” με το παρελθόν, συγκροτώντας έναν οικισμό που λειτουργεί ως ζωντανό παλίμψηστο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το «Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών» αποτέλεσε μια προσπάθεια εφαρμοσμένης μεταφοράς των αρχών της Δημόσιας Ιστορίας και Δημόσιας Αρχαιολογίας σε ένα ψηφιακό περιβάλλον, μεταφράζοντας τη θεωρία σε εμπειρία για το διαδικτυακό κοινό. Στις επιμέρους ενότητες της εφαρμογής ενσωματώνονται πολυεπίπεδες και πολυφωνικές αφηγήσεις, αναδεικνύονται η ιδιομορφία του τοπίου και η υλικότητα των μνημείων, προβάλλεται η εξελισσόμενη πορεία της επιστημονικής γνώσης και ενθαρρύνεται η διαβαθμισμένη συμμετοχή των χρηστών με τρόπο διαδραστικό, εκπαιδευτικό και κριτικά εστιασμένο.

Η ανάπτυξη του έργου αντιμετωπίστηκε ως ερευνητική και πειραματική διαδικασία σχεδιασμού ενός αμιγώς ψηφιακού πολιτιστικού προϊόντος. Για τον ιστορικό που δεν έχει εκπαιδευτεί εξ αρχής στην Ψηφιακή Ιστορία, η μετάβαση αυτή δεν αφορά μόνο στη χρήση νέων εργαλείων, αλλά έναν ευρύτερο επαναπροσδιορισμό του τρόπου οργάνωσης και αφήγησης της ιστορικής γνώσης. Έτσι, οι πιλοτικές εκθέσεις που υλοποιήθηκαν προσαρμόστηκαν στις ιδιαιτερότητες των δεδομένων και στις δυνατότητες της ψηφιακής αναπαράστασης, προσφέροντας μια προσβάσιμη και τεκμηριωμένη ψηφιακή εμπειρία.

Καθώς η εφαρμογή δεν υλοποιείται σε λειτουργικό περιβάλλον ώστε να αξιολογηθεί με τεχνικά ή ποσοτικά κριτήρια (επισκεψιμότητα, ανατροφοδότηση χρηστών), η αποτίμησή της βασίζεται στο κατά πόσο ανταποκρίνεται στις θεωρητικές αρχές και στη στοχοθεσία που τέθηκαν. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ανάπτυξη τέτοιων έργων συνήθως προϋποθέτει διεπιστημονική συνεργασία (προγραμματιστών, σχεδιαστών, ιστορικών, αρχαιολόγων, κ.ά.), η οποία απουσίαζε στην παρούσα εργασία, και η οποία θα επέτρεπε πιο σύνθετες τεχνικές λειτουργίες. Παράλληλα, στο συγκεκριμένο έργο, ζητήματα πνευματικών δικαιωμάτων –τα οποία σε μια δημόσια έκδοση θα περιόριζαν το διαθέσιμο υλικό ή θα αύξαναν σημαντικά το κόστος– δεν αποτέλεσαν επίδικο, επιτρέποντας μεγαλύτερη ευελιξία στην επιλογή τεκμηρίων.

Η δημιουργία του ψηφιακού μουσείου υπήρξε, συνεπώς, μια διαδικασία διαρκούς διαπραγμάτευσης ανάμεσα στις θεωρητικές αρχές, στις τεχνικές δυνατότητες της πλατφόρμας και στις απαιτήσεις της δημόσιας επικοινωνίας της ιστορικής γνώσης. Μέσα από τεκμήρια, μαρτυρίες και πολυμεσικές αφηγήσεις, η εφαρμογή φιλοδοξεί να αναδείξει

τη διαχρονική πολυπλοκότητα των Αρχανών και να προσφέρει μια προσβάσιμη, πολυφωνική και τεκμηριωμένη προσέγγιση της ιστορίας τους.

Η αξιοποίηση του ψηφιακού μουσείου ως πεδίου συνάντησης επιστημονικής γνώσης και βιωμένης εμπειρίας μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη συζήτηση για το πώς η Δημόσια Ιστορία και η Δημόσια Αρχαιολογία μετασχηματίζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε, αφηγούμαστε και μοιραζόμαστε το παρελθόν. Η ανοικτή του φύση (open access) επιτρέπει την αξιοποίησή του σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, στον πολιτιστικό τουρισμό αλλά και ως πρότυπο μοντέλο για άλλους αρχαιολογικούς τόπους της Κρήτης, όπου η σύγχρονη ζωή συνυπάρχει με αρχαία ίχνη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Atalay, S. (2010). 'We don't talk about Çatalhöyük, we live it': sustainable archaeological practice through community-based participatory research. *World Archaeology*, 42(3), 418-429.
- Bailey, G. (2007). Time perspectives, palimpsests and the archaeology of time. *Journal of Anthropological Archaeology*, 26, 198-223.
- Bintliff, J.L. (επιμ.). (2006). *A Companion to Archaeology*. Μάλντεν: Blackwell Publishing.
- Carter, T. (2017). Nothing to See Here! The Challenges of Public Archaeology at Palaeolithic Stelida, Naxos. *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology & Heritage Studies*, 5(3-4), 311-333.
- Cauvin, T. (2016). *Public History: A Textbook of Practice*. Λονδίνο: Routledge.
- Christophilopoulou, A., & Burn, L. (2020). Introduction: Public Archaeology Initiatives within Museum Spaces. Στο A. Christophilopoulou (Επιμ.), *Material Cultures in Public Engagement: Re-inventing public archaeology within museum collections* (σσ. 3-17). Οξφόρδη: Oxbow Books.
- Cohen, D.J., Frisch, M., Gallagher, P., Mintz, S., Sword, K., Taylor, A.M., & Thomas, W.G. (2008). Interchange: The promise of digital history. *The Journal of American History*, 95(2), 452-491. (Ανακτήθηκε στις 13/12/2025 από https://sites.nd.edu/digitalhistory/files/2017/02/JAH_Interchange-The-Promise-of-Digital-History.pdf)
- Colwell, C. (2022). A Palimpsest Theory of Objects. *Current Anthropology*, 63(2), 129-157.
- Darvill, T. (2006). Public Archaeology: A European Perspective. Στο J.L. Bintliff (Επιμ.), *A Companion to Archaeology* (σσ. 409-434). Μάλντεν: Blackwell Publishing.
- de Groot, J. (2009). *Consuming History: Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture*: Routledge.
- Dean, D. (επιμ.). (2018). *A Companion to Public History*: Wiley-Blackwell.
- Desvallées, A., & Mairesse, F. (επιμ.). (2014). *Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας*: ICOM-Ελληνικό Τμήμα.

- Evans, A.J. (1921). *The Palace of Minos at Knossos: A Comparative Account of the Successive Stages of the Early Cretan Civilization as illustrated by the Discoveries at Knossos*. Τόμ.1. Λονδίνο: Macmillan and Co.
- Evans, A.J. (1928). *The Palace of Minos at Knossos: A Comparative Account of the Successive Stages of the Early Cretan Civilization as illustrated by the Discoveries at Knossos*. Τόμ.2. Λονδίνο: Macmillan and Co.
- Galanidou, N. (2020). Re-inventing Public Archaeology in Greece. Στο A. Christophilopoulou (Επιμ.), *Material Cultures in Public Engagement: Re-inventing public archaeology within museum collections* (σσ. 77-93). Οξφόρδη: Oxbow Books.
- Gardner, J.B. (2010). Trust, Risk and Public History: A View from the United States. *Public History Review*, 17, 52–61.
- Gardner, J.B., & Hamilton, P. (επιμ.). (2017). *The Oxford Handbook of Public History*. Οξφόρδη: Oxford University Press.
- Gazi, E. (2003). Claiming History. Debating the Past in the Present. *Historein*, 4, 5-16.
- Green, A.R. (2015). Back to the Future? Public History and the New Academic Citizen. *Public History Weekly*, 3(7). (Ανακτήθηκε 6/1/2025 από <http://dx.doi.org/10.1515/phw-2015-3590>)
- Grele, R.J. (1981). Whose Public? Whose History? What Is the Goal of a Public Historian? *The Public Historian*, 3(1), 40-48.
- Grima, R. (2016). But Isn't All Archaeology 'Public' Archaeology? *Public Archaeology*, 15(1), 50-58.
- Hughes-Warrington, M. (2006). *History Goes to the Movies: Studying History on Film*: Routledge.
- Huhtamo, E. (2010). On the Origins of the Virtual Museum. Στο R. Parry (Επιμ.), *Museums in a Digital Age* (σσ. 121-135). Λονδίνο: Routledge.
- Iggers, G.G. (2006). *Η ιστοριογραφία στον 20ό αιώνα* (9η εκδ.). Αθήνα: Νεφέλη.
- Jones, K.B. (2007). The Transformation of the Digital Museum. Στο P. Marty & K.B. Jones (Επιμ.), *Museum Informatics: People, Information, and Technology in Museums* (σσ. 9-25). Νέα Υόρκη: Taylor & Francis.
- Liakos, A. (2017). Historising twentieth-century historiography. *Historein*, 16(1-2), 139-148.

- Lucas, G. (2008). Time and the Archaeological Event. *Cambridge Archaeological Journal*, 18(1), 59-63.
- Marty, P. (2007). Interactive Technologies. Στο P. Marty & K.B. Jones (Επιμ.), *Museum Informatics: People, Information, and Technology in Museums* (σσ. 131-135). Νέα Υόρκη: Taylor & Francis.
- Matsuda, A. (2004). The Concept of ‘the Public’ and the Aims of Public Archaeology. *Papers from the Institute of Archaeology*, 15, 66-76.
- Mitin, I. (2010). Palimpsest. Στο B. Warf (Επιμ.), *SAGE Encyclopedia of Geography* (Τομ. 4, σσ. 2111-2112). Καλιφόρνια: SAGE Publications, Inc.
- Noiret, S. (2015). Υπάρχει τελικά διεθνής δημόσια ιστορία;. Στο Α. Ανδρέου, Σ. Κακουριώτης, Γ. Κόκκινος, Έ. Λεμονίδου, Ζ. Παπανδρέου, & Ε. Πασχαλούδη (Επιμ.), *Η δημόσια ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας* (σσ. 51-64). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Noiret, S. (2018). Digital Public History. Στο D. Dean (Επιμ.), *A Companion to Public History* (σσ. 111-124): Wiley-Blackwell.
- Noiret, S. (2022). Sharing Authority in Online Collaborative: Public History Practices. Στο S. Noiret, M. Tebeau, & G. Zaagsma (Επιμ.), *Handbook of Digital Public History* (σσ. 49-60). Βερολίνο: De Gruyter Oldenbourg.
- Perry, S., Roussou, M., Economou, M., Young, H., & Pujol, L. (2017). Moving Beyond the Virtual Museum: Engaging Visitors Emotionally. Στο *23rd International Conference on Virtual Systems & Multimedia* (σσ. 1-8). Δουβλίνο.
- Poster, M. (2003). History in the Digital Domain. *Historein*, 4, 17-32.
- Renfrew, C., & Bahn, P. (2001). *Αρχαιολογία: Θεωρίες, Μεθοδολογία και Πρακτικές Εφαρμογές* (Λ. Καραλή, Μτφ.). Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Sakellarakis, Y., & Sapouna-Sakellaraki, E. (1997). *Archanes: Minoan Crete in a New Light*. Αθήνα: Ammos Publications.
- Schweibenz, W. (1998). The “Virtual Museum”: New Perspectives For Museums to Present Objects and Information Using the Internet as a Knowledge Base and Communication System. Στο H.H. Zimmermann & V. Schramm (Επιμ.), *Knowledge Management und Kommunikationssysteme, Workflow Management, Multimedia, Knowledge Transfer. Proceedings des 6. Internationalen Symposiums für Informationswissenschaft (ISI 1998), Prag, 3. – 7. November 1998* (σσ. 185 – 200). Κόνστανς: UVK Verlagsgesellschaft.

Stroulia, A., & Sutton, S.B. (επιμ.). (2010). *Archaeology in Situ. Sites, Archaeology, and Communities in Greece*. Λάνχαμ: Lexington Books.

Vincent, A. (2024). Food and Society in Venetian Crete through the eyes of Zuanne Papadopoli. Στο B. Crevato-Selvaggi & K. Κωνσταντινίδου (Επιμ.), *Tra Cefalonia e Venezia: scritti di amici per Despina Vlassi /Μεταξύ Κεφαλονιάς και Βενετίας. Κείμενα των φίλων της Δέσποινας Βλάσση* (σσ. 559-582). Βενετία: La Musa Talia Editrice

Wyman, B., Smith, S., Meyers, D., & Godfrey, M. (2011). Digital Storytelling in Museums: Observations and Best Practices. *Curator: The Museum Journal*, 54(4), 461–468.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Ανδρέου, Α., Κακουριώτης, Σ., Κόκκινος, Γ., Λεμονίδου, Έ., Παπανδρέου, Ζ., & Πασχαλούδη, Ε. (2015a). Εισαγωγή. Στο Α. Ανδρέου, Σ. Κακουριώτης, Γ. Κόκκινος, Έ. Λεμονίδου, Ζ. Παπανδρέου, & Ε. Πασχαλούδη (Επιμ.), *Η δημόσια ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας* (σσ. 9-26). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Ανδρέου, Α., Κακουριώτης, Σ., Κόκκινος, Γ., Λεμονίδου, Έ., Παπανδρέου, Ζ., & Πασχαλούδη, Ε. (επιμ.). (2015b). *Η δημόσια ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Δήμος Αρχανών-Αστερουσίων. (2014). *Οδηγός τουριστικής προβολής: Διαδρομές Δήμου Αρχανών-Αστερουσίων*. Δήμος Αρχανών-Αστερουσίων / Εκδόσεις Σελένα (Προσβάσιμο από: http://www.archanes-asterousia.gr/cms/instance_images/1/41/file_649.pdf)

Εξερτζόγλου, Χ. (2020). *Η δημόσια ιστορία. Μια εισαγωγή*: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

Καρέτσου, Α., & Moody, J. (επιμ.). (2024). *Γιούχτας: Ένας ιερός τόπος των Μινωιτών. Αρχαιολογική έρευνα και φυσικό περιβάλλον*. Ηράκλειο: Περιφέρεια Κρήτης.

Κωτσάκης, Κ. (2022). Διαχείριση προϊστορικών θέσεων και τοπική κοινωνία. Στο Σ. Βλίζος & Ν. Πάντζου (Επιμ.), *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων* (σσ. 74-101): Διάδρασις.

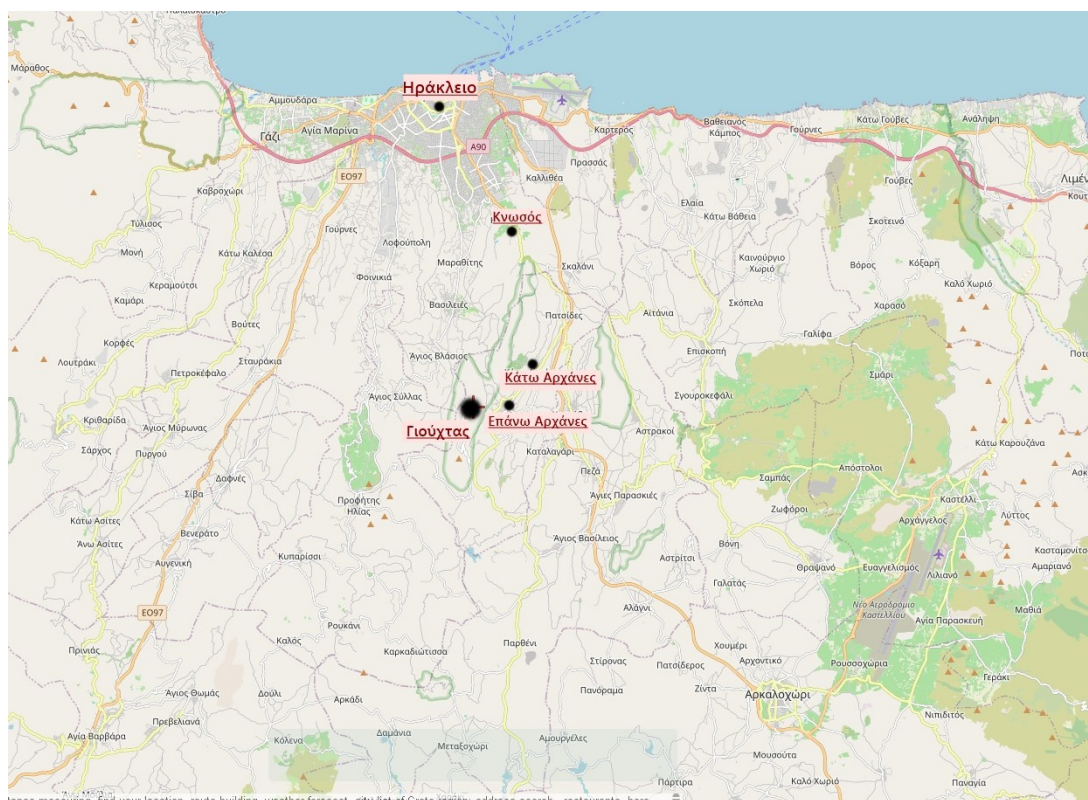
Μπιλάλης, Μ. (2007). Από την παρουσία στη φετιχοποίηση: διαδρομές της ιστορικής πληροφορίας στο διαδίκτυο. *Αρχειοτάξιο*, 9, 202-208.

Μπιλάλης, Μ. (2015). Ιο-πολιτική και ιστορική κουλτούρα. Στο Α. Ανδρέου, Σ. Κακουριώτης, Γ. Κόκκινος, Έ. Λεμονίδου, Ζ. Παπανδρέου, & Ε. Πασχαλούδη (Επιμ.), *Η δημόσια ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας* (σσ. 65-81). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

- Ξανθουδίδης, Σ.Α. (1909). Εκ Κρήτης. *Αρχαιολογική Εφημερίς*, 180-196.
- Ουσταμανωλάκη-Δουνδουλάκη, Ε., & Ουσταγιαννάκη-Ταχατάκη, Ε. (1969). *Λαογραφικά Αρχάνων Κρήτης*: Μορφωτικός Σύλλογος Αρχάνων.
- Πεντάζου, Ι. (2016). *Σχεδιάζοντας ψηφιακά εκθέματα για την ιστορία της πόλης του Βόλου: Ο ψηφιακός σχεδιασμός ως θεωρία και πράξη*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,
- Σακελλαράκης, Γ., & Σαπουνά-Σακελλαράκη, Έ. (1991). *Κρήτη: Αρχάνες*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Τζομπανάκη, Χ. (2002). *Οι Αρχάνες και η αρχιτεκτονική τους. Περίοδος νεότερων χρόνων*: Έκδοση Χρυσούλα Τζομπανάκη.
- Χαμηλάκης, Γ. (2015). *Η αρχαιολογία και οι αισθήσεις: βίωμα, μνήμη και συν-κίνηση* (Ν. Κούρκουλος, Μτφ.): Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Χανιώτης, Α. (1994). Οι Αρχάνες στα ιστορικά χρόνια (1000 π.Χ.-100 μ.Χ.). *Αρχαιολογία*, 53, 68-74.
- Χριστινίδης, Ν., Δουνδουλάκη-Ουσταμανωλάκη, Ε., & Ουσταγιαννάκη-Ταχατάκη, Ε. (2003). *Το πετρόχτιστο διδακτήριο Αρχανών: Η παιδεία στις Αρχάνες, 1850-2000 - Αναμνήσεις και βιώματα στα δημοτικά σχολεία Αρχανών*. Αρχάνες: Σύλλογος Γονεών και Κηδεμόνων 1ου Δημοτικού Σχολείου Αρχανών.
- Χριστινίδης, Ν., & Μπουνάκης, Μ. (1970). *Οι Αρχάνες στο πέρασμα των αιώνων*. Αρχάνες: Δήμος Αρχανών.
- Ψαραδάκης, Ε. (επιμ.). (2008). *Οι Αρχάνες στον 20ο αιώνα*. Αρχάνες: Μορφωτικός Σύλλογος Αρχανών.

Παράρτημα Εικόνων

[Επισήμανση: Τα ακόλουθα στιγμιότυπα οθόνης προέρχονται από την ψηφιακή εφαρμογή που υλοποιήθηκε σε τοπικό περιβάλλον (local server) και δεν είναι δημόσια διαθέσιμη. Παρατίθενται ως τεκμηρίωση της δομής, της πλοήγησης και των επιμέρους ενοτήτων της πλατφόρμας, δεδομένου ότι δεν υπάρχει ενεργή διαδικτυακή έκδοση προς επίσκεψη.]

Εικ. 1: Χάρτης του βόρειου τμήματος του νομού Ηρακλείου με σημειωμένες τις τοποθεσίες που αναφέρονται στο κείμενο.

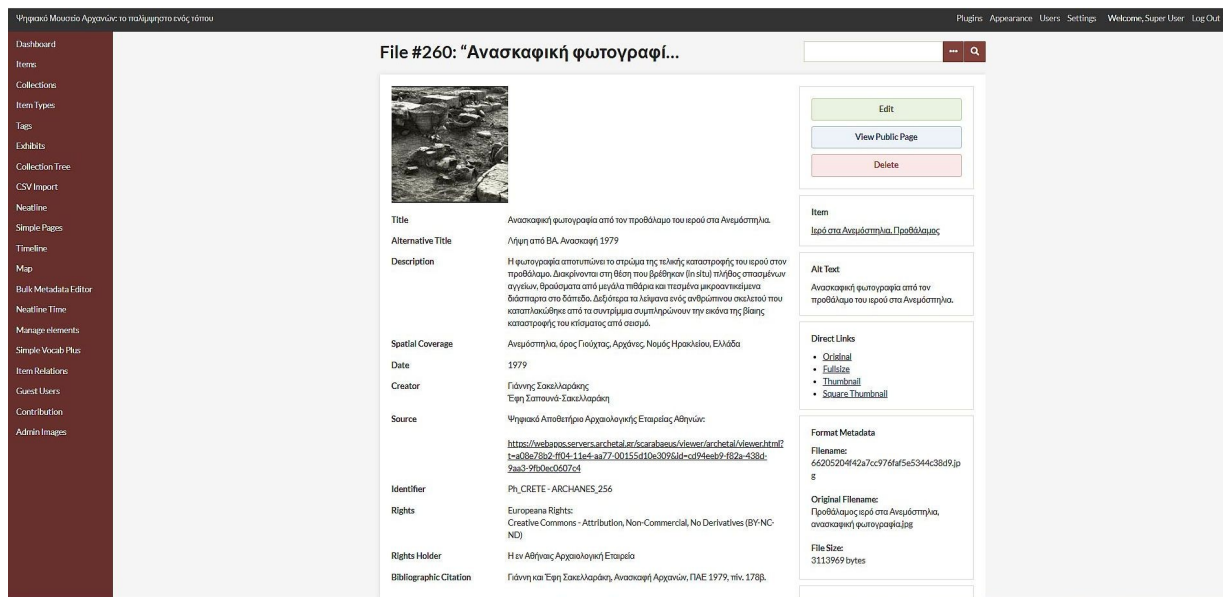
Εικ. 2: Αεροφωτογραφία των Επάνω Αρχανών και της ανατολικής πλευράς του Γιούχτα (από Τζομπανάκη, 2002: σελ.16)

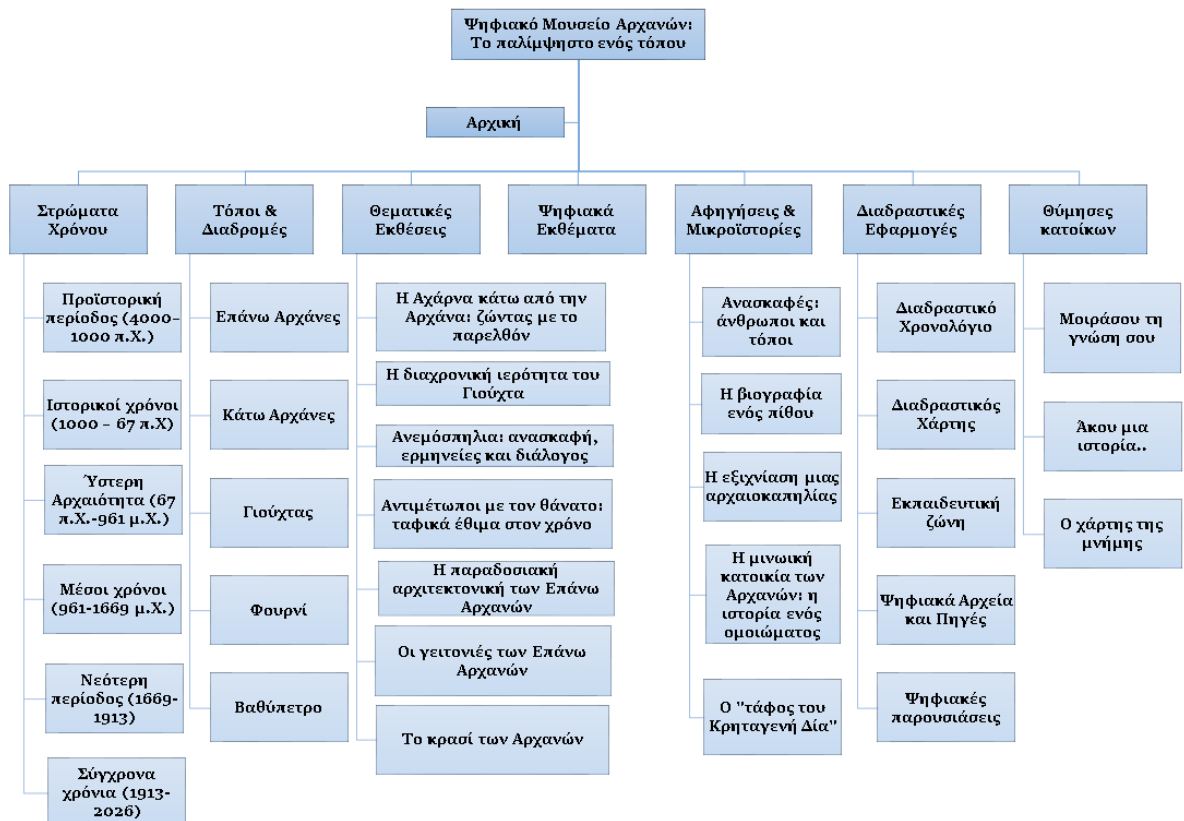
Εικ. 3: Το όρος Γιούχτας όπως φαίνεται από τις βορειοδυτικές συνοικίες του Ηρακλείου.

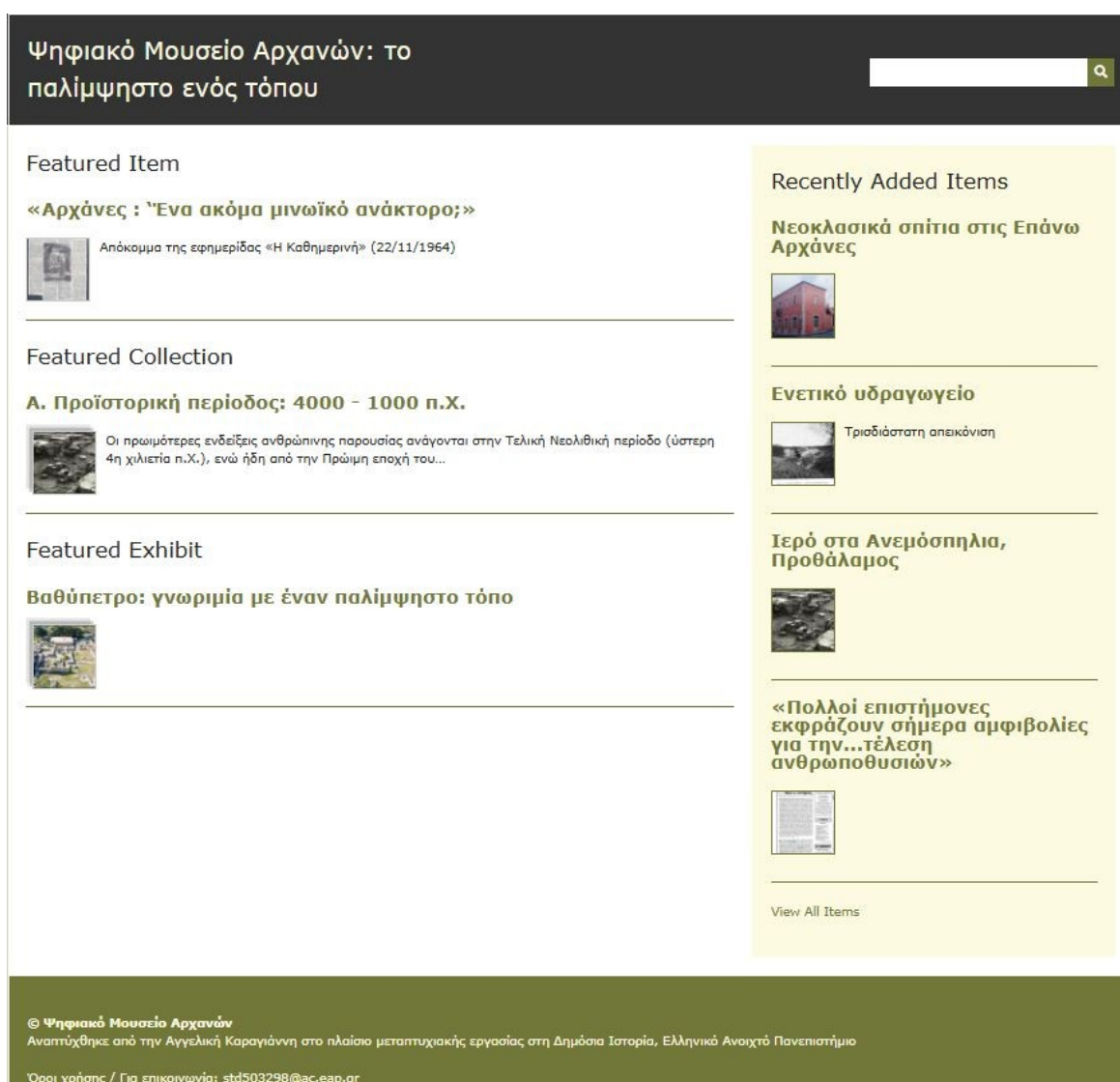
Εικ. 4: Σχεδιάσμα του Γιούχτα, Cristoforo Buondelmonti (1419). Απόσπασμα από το χειρόγραφο της Λαυρεντιανής Βιβλιοθήκης, Φλωρεντία (από Τζομπανάκη, 2002: σελ.41γ)

Εικ. 5: Στιγμιότυπο οθόνης της καρτέλας μεταδεδομένων τεκμηρίου στο Omeka Classic

Εικ. 6: Η διάρθρωση των ενοτήτων του Ψηφιακού Μουσείου Αρχανών («δέντρο της πληροφορίας»)

Εικ. 7: Στιγμιότυπο οθόνης του Ψηφιακού Μουσείου Αρχανών.

Αρχική
Στρώματα Χρόνου
Τόποι & Διαδρομές
Θεματικές Εκθέσεις
Ψηφιακά Εκθέματα
Αφηγήσεις και Μικροϊστορίες
Διαδραστικές Εφαρμογές

Θύμησες κατοίκων

Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών: το παλίμψηστο ενός τόπου

Καλώς ήρθατε στο **Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών**, έναν χώρο όπου το παρελθόν και το παρόν συνυπάρχουν σε ένα πολυεπίπεδο ψηφιακό περιβάλλον.

Η εφαρμογή παρουσιάζει τη διαχρονική ιστορία των Αρχανών μέσα από τεκμήρια, αφηγήσεις, χάρτες και θεματικές εκθέσεις που αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα του τόπου.

Μπορείτε να περιηγηθείτε στο περιεχόμενο ελεύθερα μέσα από τον **διαδραστικό χάρτη** ή το **διαδραστικό χρονολόγιο** και να ανακαλύψετε τα συνδεδεμένα τεκμήρια από τα διάφορα σημεία ενδιαφέροντος στις Επάνω Αρχάνες, τον Γιούχτα, το Βαθύπετρο, και αλλού.

Μπορείτε επίσης να εξερευνήσετε το περιεχόμενο μέσα από πέντε βασικούς άξονες:

- Στρώματα Χρόνου
- Τόποι & Διαδρομές
- Θεματικές Εκθέσεις
- Αφηγήσεις & Μικροϊστορίες
- Θύμησες κατοίκων
- Ψηφιακά εκθέματα

Το ψηφιακό μουσείο αποτελεί μια πρόσκληση να γνωρίσετε τις Αρχάνες ως παλίμψηστο τόπο, όπου οι ιστορικές στρώσεις, οι μνήμες και οι αφηγήσεις συνδιαμορφώνουν την εμπειρία του χώρου.

+
-

Αρχαιολογικός χώρος
μινωικής αγρέπαυλης
Βαθυπέτρου

© Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών

Αναπτύχθηκε από την Αγγελική Καραγιάννη στο πλαίσιο μεταπτυχιακής εργασίας στη Δημόσια Ιστορία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Όροι χρήσης / Για επικοινωνία: std503298@ac.eap.gr

Proudly powered by Omeka.

Εικ. 8: Στιγμιότυπο οθόνης της Αρχικής σελίδας του ιστοτόπου.

Αρχική

Θύμησες

Ψηφιακό παλίμψηστο

Γ. Υστερη Αρχαιότητα

Στρώματα Χρόνου

Τόποι & Διαδρομές

Θεματικές Εκθέσεις

Ψηφιακά Εκθέματα

Αφηγήσεις και Μικροϊστορίες

Διαδραστικές Εφαρμογές

Προϊστορική περίοδος: 4000 - 1000 π.Χ.

Ιστορικοί χρόνοι: 1000 - 67 π.Χ.

Υστερη Αρχαιότητα: 67 π.Χ. - 961 μ.Χ.

Μέσοι χρόνοι: 961 - 1669

Νεότερη περίοδος: 1669-1913

Σύγχρονη εποχή: 1913 - σήμερα

ΤΟ

q

7 π.Χ. - 961 μ.Χ.

Title

Γ. Υστερη Αρχαιότητα: 67 π.Χ. - 961 μ.Χ.

Alternative Title

Ρωμαϊκή Περίοδος (67 π.Χ. - 330 μ.Χ.)
 Πρώτη Βυζαντινή Περίοδος (330 - 824 μ.Χ.)
 Περίοδος Αραβοκρατίας (824 - 961 μ.Χ.)

Η περίοδος από το 67 π.Χ. έως το 961 μ.Χ. καλύπτει τη μετάβαση της Κρήτης από τη Ρωμαϊκή κυριαρχία στην Πρώτη Βυζαντινή περίοδο, τη μετέπειτα Αραβοκρατία και την τελική βυζαντινή ανακατάληψη. Πρόκειται για μια μακρά εποχή μετασχηματισμού από τον ελληνорωμαϊκό κόσμο στον μεσαιωνικό.

Description

Κατά την περίοδο της Υστερης Αρχαιότητας (67 π.Χ. - 961 μ.Χ.), η Κρήτη μεταμορφώθηκε από μια ευημερούσα ρωμαϊκή επαρχία με πρωτεύουσα τη Γόρτυνα σε ένα κομβικό βυζαντινό καταφύγιο, προτού περάσει στην κυριαρχία των Ανδαλουσιών Αράβων. Η ρωμαϊκή ειρήνη (Pax Romana) έδωσε τη θέση της στον πλήρη εκχριστιανισμό κατά την Πρώτη Βυζαντινή Περίοδο, ο οποίος διακόπηκε στα μέσα της δεκαετίας του 820 μ.Χ. με την αραβική κατάκτηση και την ίδρυση του Χάνδακα. Η μακρά αυτή ιστορική διαδρομή ολοκληρώθηκε το 961 μ.Χ., όταν ο στρατηγός Νικηφόρος Φωκάς απελευθέρωσε το νησί, εντάσσοντάς το ξανά στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Στο τοπικό πλαίσιο των Αρχανών, η περιοχή διατήρησε τον χαρακτήρα ενός εύφορου αγροτικού οικισμού, ο οποίος κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους υπαγόταν διοικητικά στην επικράτεια της γετονικής Κνωσού. Παρά τη σταδιακή μείωση των γραπτών πηγών κατά τη μετάβαση στη βυζαντινή εποχή και την περίοδο της Αραβοκρατίας, τα διάσπαρτα οικιστικά και ταφικά κατάλοιπα επιβεβαιώνουν τη συνεχή κατοίκηση της περιοχής. Η στρατηγική σημασία των Αρχανών επισημαίνεται αμέσως μετά το τέλος της περιόδου, το 961 μ.Χ., όταν ο Νικηφόρος Φωκάς ίδρυσε το κοντινό φρούριο της «Ρόκας» για να ελέγχει τις προσβάσεις προς την ενδοχώρα.

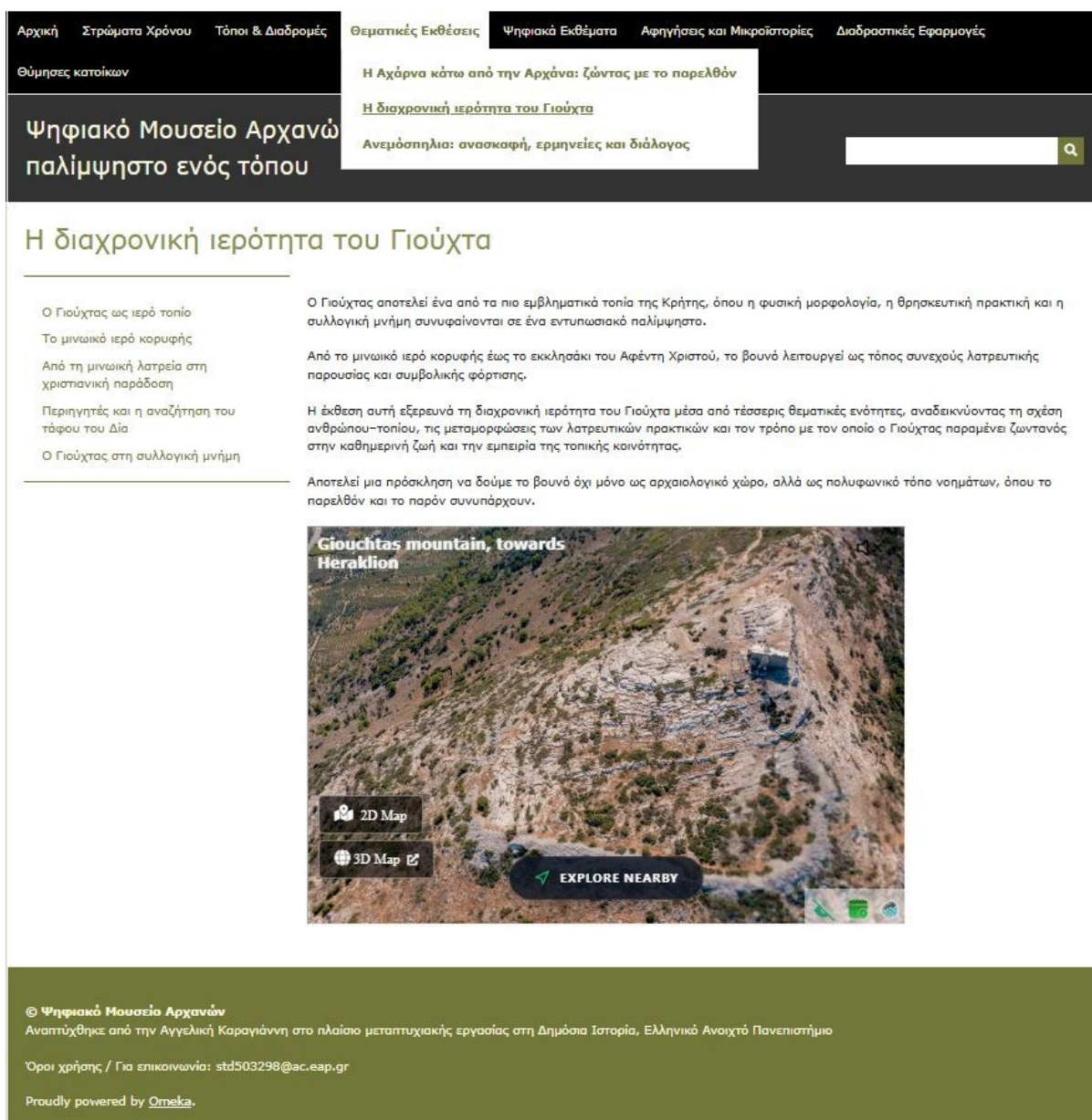
Collection Items

Αναθηματικός βωμός από το Καρνάρι

Λατινική επιγραφή από το Καρνάρι

Μαρμάρινη προτομή κοριτσιού

Εικ. 9: Στιγμιότυπο οθόνης της Ενότητας «Στρώματα Χρόνου» και της επιλεγμένης υποενότητας «Υστερη Αρχαιότητα».

Εικ. 10: Στιγμιότυπο οθόνης της αρχικής σελίδας της θεματικής έκθεσης «Η διαχρονική ιερότητα του Γιούχτα» με τις υποσελίδες περιεχομένου και στοιχεία της πολυμεσικής παρουσίασης.

Αρχική
Στρώματα Χρόνου
Τόποι & Διαδρομές
Θεματικές Εκθέσεις
Ψηφιακά Εκθέματα
Αφηγήσεις και Μικροϊστορίες
Διαδραστικές Εφαρμογές

Θύμησης κατοίκων

Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών: το παλίμψηστο ενός τόπου

Η διαχρονική ιερότητα του Γιούχτα

Ο Γιούχτας ως ιερό τοπίο

Το μινωικό ιερό κορυφής

Από τη μινωική λατρεία στη χριστιανική παράδοση

Περιηγητές και η αναζήτηση του τάφου του Δία

Ο Γιούχτας στη συλλογική μνήμη

Από τη μινωική λατρεία στη χριστιανική παράδοση

Η ιερότητα του Γιούχτα δεν περιορίζεται στη μινωική περίοδο. Ιστορικές μαρτυρίες και επιγραφές πιστοποιούν τη συνεχή τέλεση λατρευτικών πράξεων κατά τους ιστορικούς χρόνους, συνδέοντας σταδιακά το ανθρωπόμορφο βουνό με τον θρυλούμενο «τάφο» του Κρηταγενούς Δία. Η μετάβαση από τις αρχαίες τελετουργίες στη χριστιανική λατρεία δεν αποτέλεσε ρήξη, αλλά έναν δυναμικό μετασχηματισμό της σχέσης του ανθρώπου με το ιερό τοπίο.

Το 1443, στη δεύτερη ψηλότερη κορυφή του όρους και σε μικρή απόσταση από το μινωικό ιερό κορυφής, ιδρύθηκε το μοναστήρι του Σωτήρα Χριστού, το οποίο προσέλκυε πλήθος προσκυνητών αλλά και Ευρωπαίων περιηγητών που αναζητούσαν τα ίχνη του μυθικού τάφου. Από το ενετικό αυτό συγκρότημα σώζεται σήμερα μόνο ο τετράκλιτος (τετραμάρτυρος) ναός του Αφέντη Χριστού. Παράλληλα, κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας, στη δυτική κρεμνώδη πλαγιά του βουνού θεμελιώθηκε και γυναικείο μοναστήρι, τα εντυπωσιακά κατάλοιπα του οποίου κρέμονται πάνω από τον γκρεμό στη θέση «Κελιά των Καλογράδων».

Σήμερα, οι σύγχρονες τελετές, τα πανηγύρια με αποκορύφωμα τη γιορτή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (6 Αυγούστου) και οι προσκυνηματικές αναβάσεις από τις Αρχάνες διατηρούν ζωντανή αυτή τη μακραίωνη παράδοση. Αυτή η αδιάλειπτη συνέχεια αναδεικνύει τον Γιούχτα ως έναν διαχρονικό τόπο όπου η θρησκευτική πρακτική προσαρμόζεται στις ανάγκες κάθε εποχής, παραμένοντας κεντρικό στοιχείο της συλλογικής ταυτότητας της κοινότητας.

ΠΟΔΑΡΑΤΟ ΩΣ ΤΗΝ ΚΟΡΦΗ ΤΟΥ ΓΙΟΥΧΤΑ - ΑΦΕΝΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ (ΑΡΧΑΝΕΣ). Βιντεοσκοπημένο οδοιπορικό από το Koutourou Travelers

ΠΟΔΑΡΑΤΟ ΩΣ ΤΗΝ ΚΟΡΦΗ ΤΟΥ ΓΙΟΥΧΤΑ - ΑΦΕΝΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ (ΑΡΧΑΝΕΣ)
Koutourou Travelers

ΓΙΟΥΧΤΑΣ

ΑΦΕΝΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ

Παρακολούθηση σε YouTube

← Το μινωικό ιερό κορυφής

Από τη μινωική λατρεία στη χριστιανική παράδοση

Περιηγητές και η αναζήτηση του τάφου του Δία →

© Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών

Αναπτύχθηκε από την Αγγελική Καραγιάννη στο πλαίσιο μεταπτυχιακής εργασίας στη Δημόσια Ιστορία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Όροι χρήσης / Για επικοινωνία: std503298@ac.eap.gr

Proudly powered by Omeka.

Εικ. 11: Στιγμιότυπο οθόνης υποσελίδας της θεματικής έκθεσης «Η διαχρονική ιερότητα του Γιούχτα» με ενσωμάτωση κειμένου, φωτογραφιών και οπτικοακουστικού υλικού.

Διπλωματική Εργασία

49

Αρχική
Στρώματα Χρόνου
Τόποι & Διαδρομές
Θεματικές Εκθέσεις
Ψηφιακά Εκθέματα
Αφηγήσεις και Μικροϊστορίες
Διαδραστικές Εφαρμογές

Θύμησες κατοίκων

Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών: το παλίμψηστο ενός τόπου

Ανεμόσπηλια: ανασκαφή, ερμηνείες και διάλογος

Ο εντοπισμός της θέσης και η ανασκαφή

Η αρχιτεκτονική διάρθρωση του ιερού και τα ευρήματα των χώρων

Τα δεδομένα της ανασκαφής και τα ερωτήματα των αρχαιολόγων

Ερμηνείες και αντιπροτάσεις

Η ανθρωποθυσία στη δημόσια σφαίρα

Διαδραστική παρουσίαση των ευρημάτων

Το 1979, στη βόρεια πλαγιά του όρους Γιούχτα, η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως ένα από τα πιο συγκλονιστικά και αινιγματικά ιερά της Μινωικής Κρήτης.

Στη θέση Ανεμόσπηλια, οι ανασκαφείς βρέθηκαν αντιμέτωποι με ένα πρωτόγνωρο σκηνικό καταστροφής, που πυροδότησε έναν από τους πιο έντονους επιστημονικούς διαλόγους στην ιστορία της αιγαιακής αρχαιολογίας. Μέσα στα ερείπια ενός κτιρίου που ισοπεδώθηκε από ισχυρό σεισμό, εντοπίστηκαν τέσσερις ανθρώπινοι σκελετοί. Τα δεδομένα, ωστόσο, άφησαν ανοιχτό ένα ανασπίντεχο ενδεχόμενο: ένας από αυτούς τους ανθρώπους ίσως ήταν ήδη νεκρός πριν από την κατάρρευση, θυσιασμένος πάνω στον βωμό του ιερού σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια να εξευμενιστούν οι χθόνιες δυνάμεις που συντάρασαν το νησί.

Στις ενότητες που ακολουθούν παρουσιάζονται αναλυτικά όλα τα αρχαιολογικά τεκμήρια που χρησιμοποιήθηκαν για την αποκωδικοποίηση αυτού του μοναδικού ευρήματος. Η αρχαιολογική ερμηνεία, άλλωστε, δεν είναι ποτέ στατική ούτε οριστική. Νέες εργαστηριακές αναλύσεις, σύγχρονες προσεγγίσεις και επανεκτιμήσεις των δεδομένων μπορούν ανά πάσα στιγμή να αναδιοργανώσουν την εικόνα μας για το παρελθόν, εμπλουτίζοντας την κατανόησή μας για τη μινωική θρησκεία.

Με βάση τα στοιχεία που ξεδιπλώνονται μπροστά σου, **εσύ ποια ερμηνεία θεωρείς πιο πιθανή;**

© Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών

Αναπτύχθηκε από την Αγγελική Καραγιάννη στο πλαίσιο μεταπτυχιακής εργασίας στη Δημόσια Ιστορία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Όροι χρήσης / Για επικοινωνία: std503298@ac.eap.gr

Proudly powered by QmeKa.

Εικ. 12: Στιγμιότυπο οθόνης της αρχικής σελίδας της θεματικής έκθεσης «Ανεμόσπηλια: ανασκαφή, ερμηνείες και διάλογος» με τις υποσελίδες περιεχομένου και στοιχεία της πολυμεσικής παρουσίασης.

Αρχική
Στρώματα Χρόνου
Τόποι & Διαδρομές
Θεματικές Εκθέσεις
Ψηφιακά Εκθέματα
Αφηγήσεις και Μικροϊστορίες
Διαδραστικές Εφαρμογές

Θύμησες κατοίκων

Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών: το παλίμψηστο ενός τόπου

Ανεμόσπηλια: ανασκαφή, ερμηνείες και διάλογος

Ο εντοπισμός της θέσης και η ανασκαφή

Η αρχιτεκτονική διάρθρωση του ιερού και τα ευρήματα των χώρων

Τα δεδομένα της ανασκαφής και τα ερωτήματα των αρχαιολόγων

Ερμηνείες και αντιπαραθέσεις

Η ανθρωποθυσία στη δημόσια σφαίρα

Διαδραστική παρουσίαση των ευρημάτων

Τα δεδομένα της ανασκαφής και τα ερωτήματα των αρχαιολόγων

Κάθε αρχαιολογική ανακάλυψη γεννά ερωτήματα που οι αρχαιολόγοι καλούνται να απαντήσουν, προκειμένου να «διαβάσουν» την εικόνα που αποκαλύπτεται σταδιακά. Η ερμηνεία δεν είναι ποτέ μονοσήμαντη ούτε οριστική· απαιτεί προσεκτική παρατήρηση, λεπτομερή καταγραφή, μελέτη των ευρημάτων και σύνθεση γνώσεων από διαφορετικά πεδία. Η αρχαιολογική έρευνα είναι πάντοτε συλλογική διαδικασία, που βασίζεται στη συνεργασία ειδικών, ερευνητών και ευρύτερου κοινού.

Η περίπτωση των Ανεμόσπηλιων αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της συνεργατικής προσπάθειας. Η συνέργεια ανασκαφικών, αρχαιολόγων και άλλων επιστημόνων συνέβαλε —και συνεχίζει να συμβάλλει— στην κατανόηση ενός πρωτοφανούς ευρήματος για τη μινωική αρχαιολογία.

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται ορισμένα από τα στοιχεία που έχουν χρησιμοποιηθεί για την ερμηνεία του χώρου. Αν και οι αρχαιολόγοι καταλήγουν κάθε φορά στο πιθανότερο σενάριο, η διαδικασία δεν ολοκληρώνεται ποτέ οριστικά. Νέα δεδομένα, νέες αναλύσεις και νέες προσεγγίσεις μπορούν να αναδιαμορφώσουν την εικόνα μας για το τι συνέβη.

Τα δεδομένα

Το κτίσμα βρέθηκε σε ερειπίωδη κατάσταση. Οι τοίχοι που διασώθηκαν στη θέση τους υψώνονταν περίπου στο μισό μέτρο, ενώ στο εσωτερικό των δωματίων ογκώδεις πήλοι, μεσαία και μικρά αγγεία βρέθηκαν πεσμένα, σπασμένα και καταπλακωμένα από χώματα και πέτρες. Κατά την ανασκαφή εντοπίστηκαν αρκετά ίχνη από κάρβουνα και στάχτες.

Τα ερωτήματα

- Ποια ήταν η χρήση τους;
- Ποια σκοπιμότητα εξυπηρετούσαν;
- Πώς συνδέονται με τον χώρο

Τα δεδομένα

Στο πίσω μέρος του κεντρικού δωματίου βρέθηκαν κατά την ανασκαφή δυο πήλινα πόδια, σε μεγαλύτερο του φυσικού μέγεθος. Είναι κατασκευασμένα από συμπαγή πηλό και σχηματίζουν τετράγωνη διατομή στην κορυφή τους. Σώθηκαν ακέραια, καθώς δεν φέρουν κανένα ίχνος απόσπασης ή σπασίματος.

Τα ερωτήματα

- Ποια ήταν η χρήση τους;
- Ποια σκοπιμότητα εξυπηρετούσαν;
- Πώς συνδέονται με τον χώρο

Τα δεδομένα

Το πιθάρι αυτό βρέθηκε σπασμένο σε 105 μικρά και μεγάλα κομμάτια στον διάδρομο του ιερού και σε κοντινή απόσταση από έναν ανθρώπινο σκελετό. Όταν συγκολληθήκες προσεκτικά από τους συντηρητές αρχαιοτήτων αποκαλύφθηκε ότι πρόκειται για ένα ιδιαίτερα αξιόλογο αγγείο, εξαιρετικής κατασκευής και διακόσμησης. Απεικονίζει ανάγλυφα έναν ταύρο με διόστιχο σώμα και σε ήρεμη στάση ανάμεσα σε ένα ανθισμένο υπαίθριο ταπίο.

Τα ερωτήματα

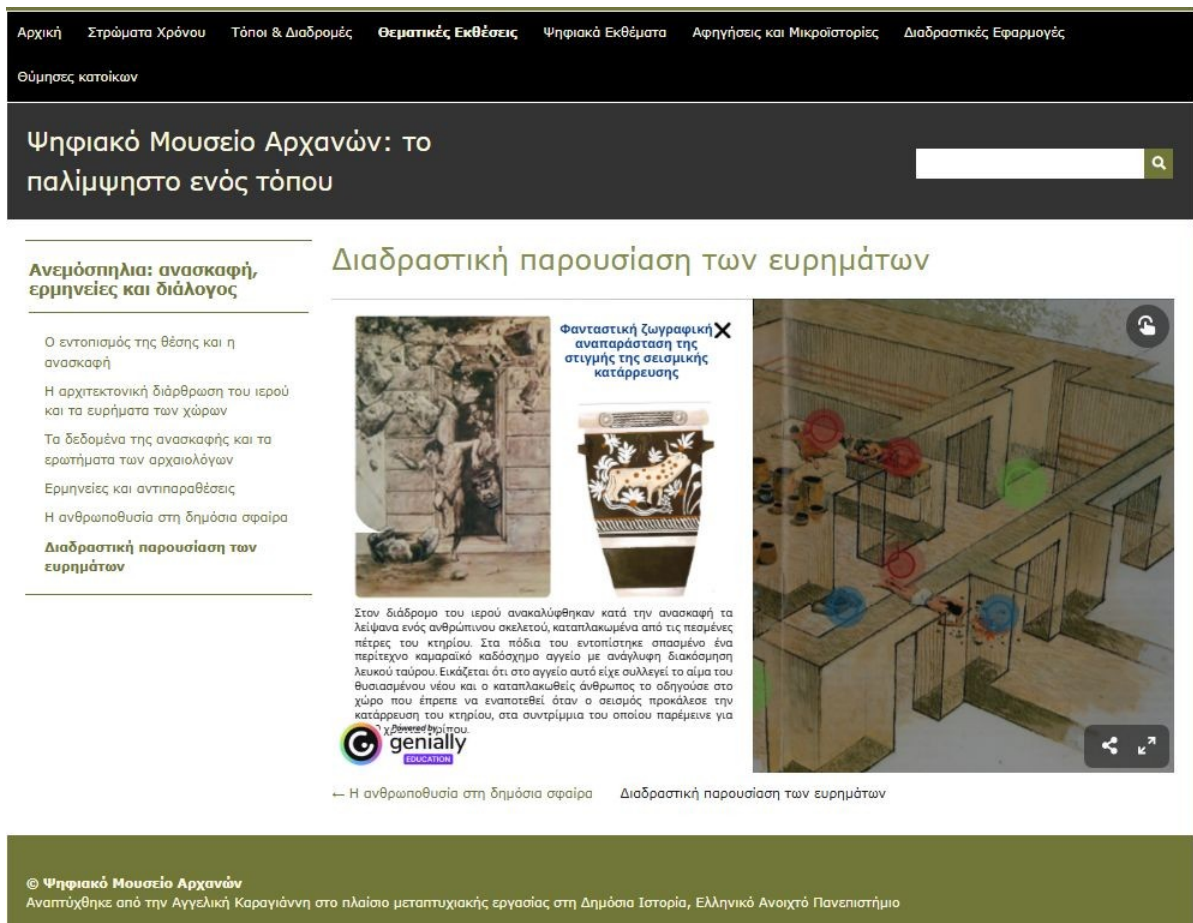
Τα δεδομένα

Ένας ανθρώπινος σκελετός βρέθηκε σε μια λιθόκτιστη κατασκευή, ελαφρώς υπερυψωμένη από το δάπεδο, την μοναδική κτιστή κατασκευή εντός του δωματίου.

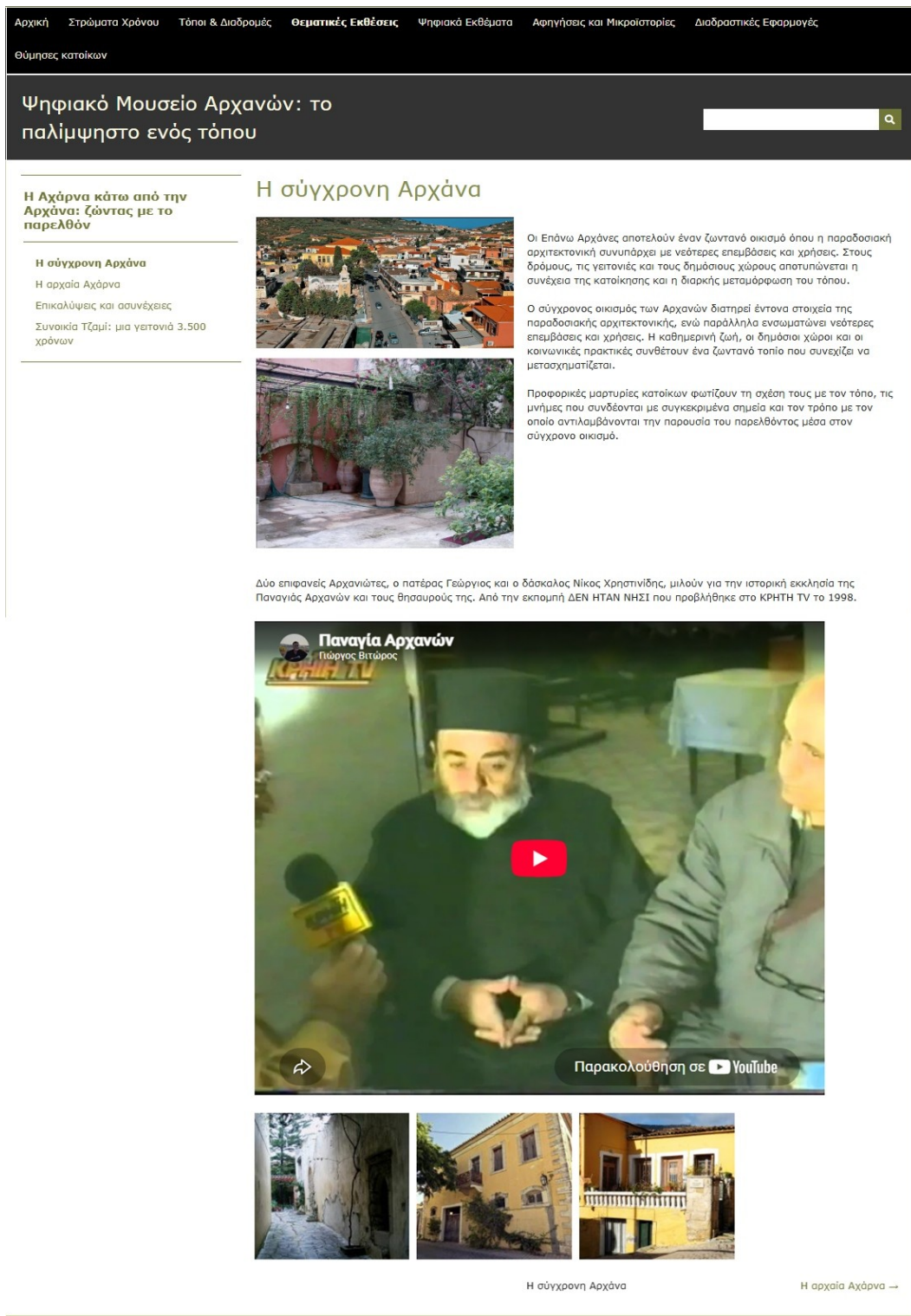
Η στάση του σώματος ήταν ελαφρά γερμένη στο αριστερό πλάι με τα χέρια εναποθεμένα πάνω στο στήθος. Μεταξύ των σκελετικών καταλοίπων ανασύρθηκε ένα χάλκινο κοντό ξίφος.

Η μελέτη του σκελετού υπολόγισε την ηλικία του σώματος αυτού στα 18 έτη

Εικ. 13: Στιγμιότυπο οθόνης υποσελίδας της θεματικής έκθεσης «Ανεμόσπηλια: ανασκαφή, ερμηνείες και διάλογος».

Εικ. 14: Στιγμιότυπο οθόνης της «Διαδραστικής παρουσίασης» στην έκθεση «Ανεμόσπηλια: ανασκαφή, ερμηνείες και διάλογος».

Εικ. 15: Στιγμιότυπο οθόνης της υποσελίδας «Η σύγχρονη Αρχάνα» της θεματικής «Η Αχάρνα κάτω από την Αρχάνα: ζώντας με το παρελθόν» με ενσωματωμένες βιντεοσκοπημένες μαρτυρίες κατοίκων και ερευνητών για ιστορικά μνημεία των Επάνω Αρχανών, καθώς και φωτογραφίες της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του οικισμού.

Αρχική
Στρώματα Χρόνου
Τόποι & Διαδρομές
Θεματικές Εκθέσεις
Ψηφιακά Εκθέματα
Αφηγήσεις και Μικροϊστορίες
Διαδραστικές Εφαρμογές

Θύμησες κατοίκων

Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών: το παλίμψηστο ενός τόπου

Η Αχάρνα κάτω από την Αρχάνα: ζώντας με το παρελθόν

Η σύγχρονη Αρχάνα

Η αρχαία Αχάρνα

Επικαλύψεις και ασυνέχειες

Συνοικία Τζαμί: μια γειτονιά 3.500 χρόνων

Επικαλύψεις και ασυνέχειες

Στις Αρχάνες, το παρελθόν δεν αποτελεί απομονωμένο αρχαιολογικό υπόστρωμα, αλλά ενεργό στοιχείο της σύγχρονης ζωής. Αρχαιολογικά κατάλοιπα ενσωματώνονται σε αυλές, δρόμους και δημόσιους χώρους, ενώ τοπωνύμια και μνήμες διατηρούν τη συνέχεια της ιστορικής εμπειρίας.

Οι Αρχάνες αποτελούν ένα πολυεπίπεδο οικιστικό παλίμψηστο, όπου διαφορετικές χρονικές στρώσεις συνυπάρχουν και αλληλοεπικαλύπτονται. Παλιές και νέες φωτογραφίες, τοπωνύμια και παραδείγματα από συγκεκριμένα σημεία του οικισμού αναδεικνύουν τη διαρκή μεταμόρφωση του χώρου. Η ενότητα φωτίζει την έννοια της ασυνέχειας: το παρελθόν δεν είναι πάντα ορατό, αλλά παραμένει παρόν μέσα από υλικά και άυλα ίχνη.

Η συνύπαρξη αυτή δημιουργεί ένα παλίμψηστο χώρο, όπου διαφορετικές χρονικές στρώσεις παραμένουν ορατές και συνδιαμορφώνουν την ταυτότητα του τόπου.

Ζωγραφική αναπαράσταση του μινωικού θεατρικού χώρου, ο οποίος ανασκάφτηκε στον προαύλιο χώρο του Αγίου Νικολάου

Ο ναός του Αγίου Νικολάου με το προαύλιό του σήμερα

Η νεοκλασική οικία Λυδάκη στον κεντρικό του χωριού όπως είναι σήμερα

Η οικία Λυδάκη στις αρχές του 20ου αιώνα

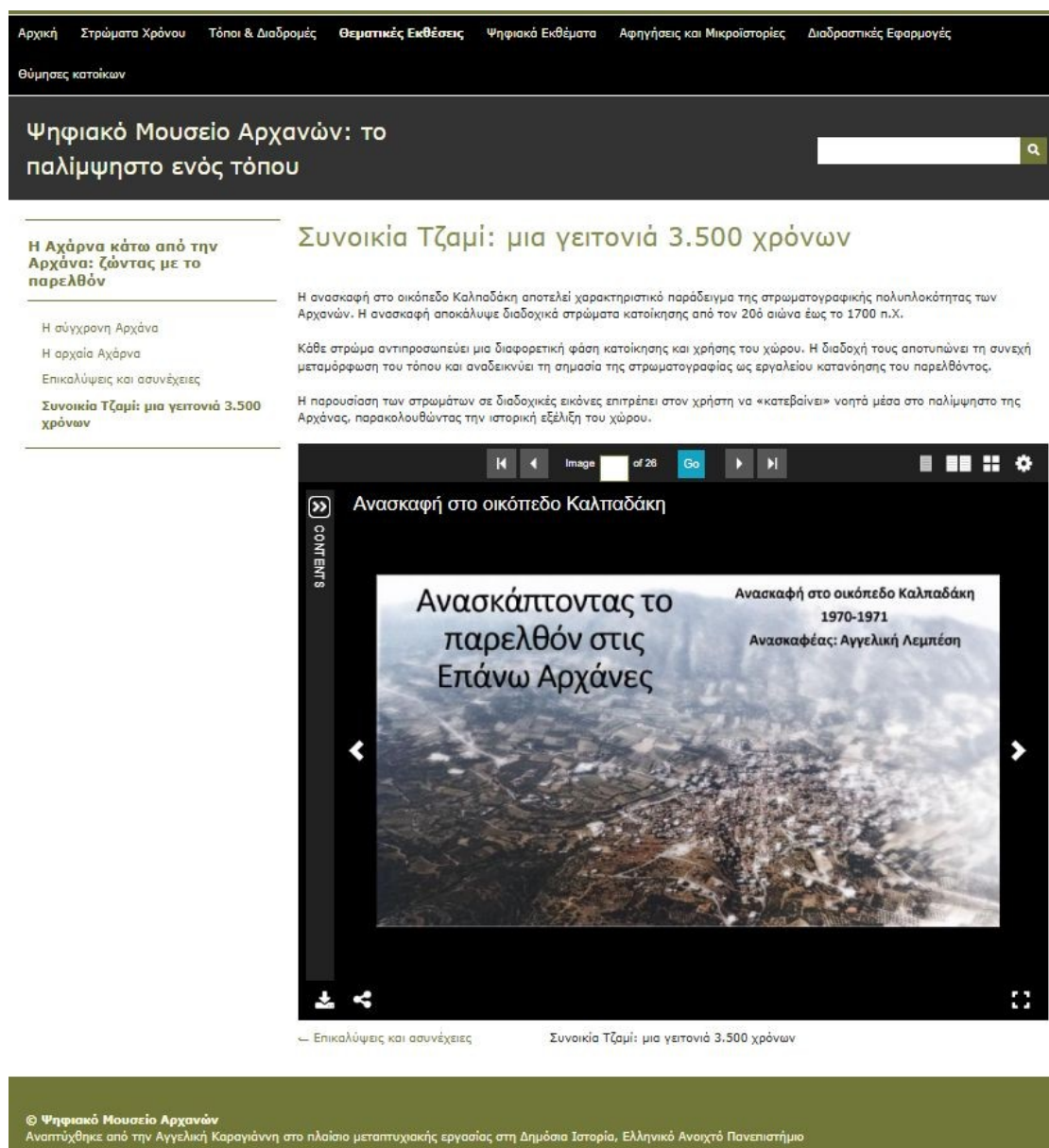
← Η αρχαία Αχάρνα
Επικαλύψεις και ασυνέχειες
Συνοικία Τζαμί: μια γειτονιά 3.500 χρόνων
→

© Ψηφιακό Μουσείο Αρχανών

Αναπτύχθηκε από την Αγγελική Καραγιάννη στο πλαίσιο μεταπτυχιακής εργασίας στη Δημόσια Ιστορία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Όροι χρήσης / Για επικοινωνία: std503298@ac.eap.gr

Εικ. 16: Στιγμιότυπο οθόνης της υποσελίδας «Επικαλύψεις και ασυνέχειες».

Εικ. 17: Στιγμιότυπο οθόνης της υποσελίδας «Συνοικία Τζαμί: μια γειτονιά 3.500 χρόνων» με βιντεοπαρουσίαση της ανασκαφής στο οικόπεδο Καλπαδάκη στις Επάνω Αρχάνες.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.